yamçı

AYLIK SOSYO-KÜLTÜREL DERGİ

aralık 1975 sayı: 2

bu sayıda

Muhaceretimizin yüzonbirinci yılının son ayına girerken kimi eksiklikleri giderilmiş, daha yüklü, daha dolu bir yamçı ile çıktık karşınıza.

İlk sayımız her yere ulaştırılamadı. Ama ulaştığı yerlerin pek çoğundan yankılandı sesi.

«henüz erken» diyenler oldu yine, görenler, duyanlar ve kaygılananlar arasında. Oysa yıllardır aradığını bulduğunu sanan, sevinçten kaleme sarılan ve övgüler yağdıranlar da az değil. Şiirle, mektupla, yazıyla ya da sözle kutlayanlar, başarı dileyenler, eleştirenler daha da çok.

Böylesi şiirlere, mektuplara, övgülere yer vermedik bu sayımızda. Ama kimi eleştirilere uymaya çalıştık. İlgilerinizin, eleştirilerinizin sürekliliğini diler içtenlikle teşekkür ederiz.

Önemle belirtmeliyiz ki eleştiriler bir bakıma karşı sav, anti-tez olmaktadır. Eleştiriciler gözlemlerini, görüş ve düşüncelerini sözle değil de yazarak bildirirlerse bir senteze gidilebilmesi açısından daha yararlı olacaktır. «daha iyiye gitme umut ve dileklerimiz» de böylece gerçekleşecek, işbirliğini sağlayabildiğimiz ölçüde, tatlı özlemlerinizi, buruk acılarınızı, karmaşık sorunlarınızı kısaca kendinizi görebileceğiniz daha kusursuz yamçılar bulacaksınız.

Öyleyse biz yine bu sayımıza dönelim:

3. sayfadaki **'yersiz kaygılar'** başlıklı yazımızda kimi çevrelerde duyulan kaygılara değinildi. Nart Savsur'un 5. say-

yamçı aylık sosyo-kültürel dergi ● sahibi ve sorumlu yönetmeni : fahri huvaj ● **genel haberleşme ve abone adresi : p.k. 341, Ulus-Ankara** ● fiatı : 750 kuruş ● yıllık abone bedeli: — 12 sayı için — 90 TL., Türkiye dışı için iki katı ● gelen yazılar basılsın-basılmasın geri gönderilmez ● yayınlanan yazılar kaynak gösterilmeden iktibas edilemez ● imzalı yazıların düşünsel ve siyasal sorumluluğ sahiplerinindir ● bu sayı şafak matbaasında dizilmiş ve basılmıştır ● aralık 1975.

fadaki '**Azınlık Milliyetçiliği ve Ulus**' yazısını '**Temel Haklar**' başlıklı ikinci yazımız izledi.

Kuşmez Hajmet 9. sayfada '**Bir Tabanca ve Üç Osman'la Faize**' adlı öyküsünde yaşanmış bir olayı dile getiriyor. Karden D. nin 15. sayfadaki '**Kadınlar Yılında**' adlı yazısını Dzıbe N. nin '**İnsanlar ve Hayvanlar**' yazısı izledi. Meşfeş'u, 18. sayfadaki mektubunda kimi yanlışlarını düzeltirken yine anasını üzdü.

19. Sayfada «Anayurttan-Anayurda» genel başlığı altında **Hadağatle Asker** ile yapılan bir konuşma yer alıyor. Ardından «**Nihat Bidanuk Kafkasya Gezisini anlatıyor.**»

28. sayfada Kafkasya'lı ünlü ozan K'uaş Bet'al'in '**Oğlum**' şiiri Karden D. nin türkçesiyle sunuldu.

Devlet Bakanı Sayın M. Kemal Erkovan'ın **1975 Genel Nüfus Sayımı** ile ilgili bir konuşmasını ve anlayışını eleştiriyor Yismeyl Ö. 29. sayfada.

Ankara Kuzey Kafkasya Kültür Derneği'nde başlatılan bir kültürel çalışma programıyla ilgili olarak Hatam N. ile yapılan 31. sayfadaki röportajı yine bu programda Yismeyl Ö. nün daha önce işlediği '**Mitoloji ve Nartlar**' konferansını sunduk.

'**Bölük Pörçük**' başlığıyla 38. sayfada sunduğumuz yazısında Hatam N. toplumumuzda istemsiz oluşan yabancılaşma olgusunun bir-iki örneğini yansıtmaya çalışıyor.

İstanbul Kafkas Kültür Derneği'nin yeni bir girişimi var. 40. sayfada : **RESİM SERGİSİ**

42. Sayfada «Muhaceret şiirleri» var yine. Hapae E.'nin '**Gurbetçiler**'iyle başlayan bu bölüm, Yismeyl Ö. ve Karden D. nin şiirleriyle sürerken «Nartların Sesi»nden aldığımız Bezeroko K. nin '**Eller**' şiiriyle son buluyor.

«Ünlülerden Seçmeler» başlığı altında yeni bir bölümümüz var son sayfalarda, Sandor Petöfi'nin kısa yaşam öyküsünü ve iki şiirini sunduk.

Gelecek sayıda buluşmak üzere kurban bayramınızı ve yeni yılınız kutlarız.

Sağlıcakla...

yersiz kaygılar

Çerkes toplumunun Türkiye kesimi büyük göçün 111. yılını tamamlarken yokoluşun sınırına gelip dayanmıştır. Bu denli hızlı erimenin nedenlerine değinildiği zaman, erimeye karşı direnen bir avuç Çerkes aydınının direnişinin haklılığı da belirtilmiş olacaktır. Bu nedenle yazımızda kimi çevrelerin, çerkes aydınlarının uğraşılarından duyduğu kuşkuları gidermeğe çalışacağız.

Çerkes toplumu, saksıya dikilen kır çiçeğinin yaşam güçlüklerine benzer bir varolma uğraşısı içine girmektedir bu günlerde, çoğunluğun kültürü içinde erimek, kaybolmak durumundadır. Bir ulusun yanyana yaşadığı başka uluslara hiçbir zararı dokunmaksızın yaşamını sürdürme, kültürünü koruma isteğini, ırkçılık, bölücülük ve şövenlikle suçlamak büyük bir haksızlık olur. Başka ırklardan, soylardan üstün olma savında olmadığımız için Irkçı değiliz, başka ırklar üzerinde sömürüye dayanan bir saygınlık kurmak amacımız da yoktur, aksine büyük ulusların yanında, onlarla hak eşitliğine sahip olduğumuzu savunuyoruz.

Birleşmiş Milletler Örgütü Yasasının girişinde yer alan «İnsanın ana haklarına, şahsın haysiyet ve değerine, erkek ve kadınlar için olduğu kadar **BÜYÜK VE KÜÇÜK ULUSLARIN HAK EŞİTLİĞİNE** olan imanımızı yeniden ilan etmeye azmetmiş olan biz Birleşmiş Milletler Halkı, bu amaçları gerçekleştirmek için gayretimizi beraberce sarfetmeğe karar verdik» hükmünden de anlaşılacağı üzere çoğunlukta olan büyük uluslar aralarında yaşayan küçük ulusların varlığını kabullenmiştir. Yüzonbir yıldan bu yana kader birliği ettiğimiz Kardeş Türk Ulusu, Birleşmiş Milletler Yasası hükümlerini kendi Anayasasının bir cüz'ü olarak 1961 referandumu ile kabul ettiğine göre, kimi çevrelerde oluşan, yayınlarımıza ilişkin kuşku ve kaygılar yersizdir. Şöyleki;

1 — Türkiye'de yaşıyan Çerkes Halkının, Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasal ve coğrafi bütünlüğünü tehlikeye düşürecek hiçbir dileği ve hak iddiası yoktur. Aksine, Çerkes toplumu **kendi vatanı olan Kuzey Kafkasya'da «Kendi Geleceğini Kendisi çizen»** bir toplum olma yolundaki

çabalarında en büyük desteği Türk Halkından ve Türk Hükümetinden beklemektedir. Bu tür barışçıl destek ve yardımları beklemekte de haklıdır.

2 — Eğer, Türkiye'de yaşayan Çerkes Toplumu, kendi dilini, geleneklerini, folklorünü, kısacası ulusal kültürünü sürdürmek istiyorsa, bu istek sırf «Kendi geleceğini, kendi vatanında çizen bir toplum» olana dek ayakta kalmak, erimemek içindir. Bu denli suçsuz ve doğal bir hakkı, Türk halkınca, Türk hükümetince ve Türk aydınlarınca olumlu karşılanacağına inanıyoruz.

3 — Türkiye'de yaşayan Çerkes toplumunun «Kendi vatanına dönebilme olanağı doğana kadar ayakta kalmak, yok olmamak uğraşısını bölücülük olarak nitelemek, yüzonbir yıldır bu ülke ve devlet uğruna kemiklerini bu topraklara gömen çilekeş Çerkes halkına vurulacak haksız bir damga olacaktır. Türkiye'nin siyasal ve toprak bütünlüğü içinde, bölünmesini istediğimiz bir kesim yoktur.

Haklı ve güçlü bir şekilde Türkiye sınırları dışındaki soydaşlarının yardımına koşan Türk Ulusu'nun, kendi soyuna tanıdığı bu hakları bizlerden de esirgemeyeceğini, hiçolmazsa engellemeyeceğini ummak hakkımızdır. Başka devletlerle yaptığı göç anlaşmaları ile bölünmüş Türk ailelerini Türkiye'ye getiren dış politika anlayışı, Çerkes Ulusu'nun vatanına dönüş uğruna giriştiği çalışmaları önlemeyecektir.

Türk Halkına ve Toplumumuzun kimi çevrelerine şu hususu açıkça belirtmek isteriz. «**Muhacerette yaşayan Çerkes Toplumu kendi vatanında kendi geleceğini kendisi çizen bir toplum olma amaç ve uğraşısı dışında hiçbir ulusun ve devletin bütünlüğünü tehlikeye düşürecek düşüncelere sahib değildir.** Aksine Birleşmiş Milletler Örgütü Yasasının 76/c maddesinde hükme bağlanan «Irk, cins, dil veya din farkı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve ana hürriyetlerine saygı gösterilmesini teşvik etmek...» prensibinden hareketle, her ulusun, her toplumun kendi dili ile okuyup yazması, konuşması, bu ana hürriyetlere saygı duyulması için uğraşmaktadır. Tüm ulusların Birleşmiş Milletler Yasası ile saptanmış temel hak ve hürriyetlerine saygılıdır ve kendi hak ve hürriyetlerine de saygı gösterilmesini istemektedir.»

yamçı

azınlık milliyetçiliği ve ulus

nart savsur

Kapitalist gelişmenin ödenmesi gereken faturaları olarak tanımlanan «Bağımsızlık hareketleri» bütün dünyada, özellikle Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde, azınlık milliyetçiliği ve ayırımcı güçlerin direnişleri şeklinde sesini duyurmaya başlamıştır. «Bugün İskoçya'da, İrlanda'da, İspanya'da, Korsika'da ve Alaska'da bazı ayrılıkçı guruplar ve yeraltı örgütleri bağlı bulundukları merkezi hükümetlere karşı kanlı mücadele vermekte ve bağımsızlıklarını elde etmeğe çalışmaktadırlar.» (1) Güçleri ve çalışma yöntemleri biribirinden farklı olan bu örgütleri ve gurupları Azınlık Milliyetçiliğine iten nedenler nedir?

Merkezi Hükümete başkaldırışın belli başlı nedenleri şunlardır:

a — Merkezi Hükümetlerin halkla ilişkilerinin zayıflaması ortaya bazı örgütlerin çıkmasına yol açmaktadır.

b — Savaş tehlikesinin azalması, uluslar içindeki gurupları birbirine bağlayan bağların gevşemesi.

c — Bu hareketler yoksul halkların bir hareketidir. Kendilerine birer «ulus» diyorlar. Ve kendi dili, kendi folklorü, kendi kültürü olan birer ulus. Ve Merkezi Yönetim tarafından «Sömürüldüklerini» öne sürüyorlar.

Görünüşte farklı, aslında bir bütünlük gösteren bu nedenleri bazı gözlemciler ortak bir yorumla şu şekilde birleştirmektedirler. «Kapitalist gelişme yöntemleriyle kalkınmış olan Avrupa ülkelerinde zenginliklerin ve Endüstri kuruluşlarının çoğu, dolayısı ile iş alanları büyük merkezlerde toplanmış ve uzak bölgeler geri kalmıştır. Bunun doğal sonucu olarak bu geri kalmış bölge halkı başkaldırmaya yönelmiştir. Bu bölge sahiplerinin ayrı etnik yapıya sahip bulunmaları soruna bir de «Ulusal Hareket» niteliği kazandırmıştır.»

Ekonomik ve ulusal sorunları biribirinden soyutlamayan bu görüşü doğrulayıcı çeşitli örnekler vardır. Örneğin Fran-

sa'nın Korsika adasında ayırımcı güçler «Değilmi ki Fransızlar yüzyıllar ve kuşaklar boyu bizi bırakmışlardır, o halde, bizi kendi halimize bıraksın ve inandığımız «Büyük Dava» yı engellemesinler. Bu dava Korsika'nın dirilişi davasıdır.» (2) Yiğit BASK MİLLİYETÇİLERİNİN Faşist Franco İspanyasında verdikleri «Bask Birliğini Gerçekleştirme» mücadelesi yeni boyutlara ulaşmıştır.

Ayırımcı güçlerin ve Azınlık Milliyetçiliği dalgasının ortaya çıkış nedenleri ne olursa olsun, göze çarpan olgu; Maddi alanda geri kalmış bölge sakinleri, kendilerinin kasıtlı olarak bırakıldıklarına inandıklarından Merkezi Hükümetlere karşı, kendi dillerini, kültürlerini de kıskançlıkla korumaya çalışıyorlar. Bask'ların amansız bağımsızlık savaşında görüldüğü gibi insanın kendi kültürel kurumlar ve değerlerine duyduğu sevgi, genç ve ileri görüşlü kişilerin uğruna savaşıp ölmeye hazır oldukları bir ülkü olabilmektedir.» (3)

Ekonomik ve Kültürel sömürü ve insanın kendi kültürel kurum ve değerlerine duyduğu sevgiden kaynaklanan Azınlık Milliyetçiliği hareketlerine uluslararası bir değer verilmektedir. Örneğin bir süre önce Birleşmiş Milletler Sosyal Komisyonu, Ulusların kendi geleceklerini, yabancı müdahale olmaksızın kendilerinin tayin etmelerini öngören bir tasarıyı 19 çekimser, 1 aleyhte oya karşı 106 oyla kabul etmiştir.

Diğerlerinden farklı dili, kültürü, folklorü olan etnik grupların kendi kültürel değerlerini yaşatmalarını ve gelecekte bir toprak bütünlüğünde birleşmeleri konusunda hiçbir baskıyı kabul etmeyen «Ulusların kendi geleceklerini tayin» ilkesine uygunluk çoğu ülkelerde askıya alınmıştır. Bir ulus — bir toprak — bir dil şeklinde özetleyebileceğimiz Sosyo —Ekonomik ve kültürel sömürü, Ulusları, etnik guruplari başkaldırmaya itmektedir. «Tek ulus-Tek dil» ülkücülerinin kavramadıkları, daha doğrusu kavramak istemedikleri bir olgu «çağımızda halkların biribiri ardından birer ulus olarak varlıklarının bilincine çok canlı ve çoğu zaman başka her şeyi gözden silen bir şekilde varmış olmaları, ya da hiç değilse bu güne kadar bir ulus olmadıkları halde, şimdi bir ulus olma isteğini duymalarıdır.» (4)

---

(1) Politika, 28.10.1975

(2) L'Expresse, 1.10.1975

(3) The Guardian, 4.10.1975

(4) Sömürülerin Uluslaşması, Robert Emerson, T. S. ilimler.

temel haklar

İnsan haklarının en çok değer bulduğu 20. yüzyılın son kesiminde, bu anlayıştan hareket edildiği zaman, herkesin, her toplumun, başkalarının hakkına saygılı olmak koşuluyla kendi varlığını dilediği gibi sürdürmesi, dilini, edebiyatını, kültürünü dilediği gibi işleyip geliştirmesi en doğal haklarından biri olarak görünmektedir. Çağımızın insan hakları ve özgürlük anlayışını yansıtan uluslararası ilişkiler ve anlaşmalar, yayınlanan ve geliştirilen bildiriler bu temel hakkın güvencesi olmaktadır.

Ne var ki hak ehliyeti ile hakkı kullanma ehliyeti farklı şeylerdir. Bugün bu temel hakların sahibi oldukları halde haklarını kullanamayan ya da bunun savaşımı içinde bulunan uluslar, toplumlar yok değildir. Bütün iyi niyetlere, çağdaş anlayışlara karşın dünden kalan yoz, katı ve çağdışı anlayışlarla başka toplumlara yaşam hakkı tanımayan, onların temel haklarını kullanma isteklerine karşı koyan egemen güçler yine vardır ve etkindir.

Bu ikilem «Hak verilmez, alınır» sözünü doğrulamaktadır. Çığırtkanlıktan öte, çağdaş insan hakları ve özgürlük anlayışına ayak uyduramamış ya da bu anlayışı benimseyerek uygulamaya koymamış egemen güçlere karşı günümüz dünyasının sahne olduğu ulusal kurtuluş hareketleri yukarıda geçen sözdeki anlayışın bir sonucu olmalıdır.

Toplumların temel haklarını kullanma isteklerini demokratik, çağdaş yöntemlerle göstermeleri, çağımız insan hakları ve özgürlük anlayışına uygun olup bu anlayışı yansıtan yasalar ve birliklerce korunmaktadır. Aksi halde bu isteğin toplumun gücüne, haklılığına göre zorunlu olarak başka yöntemleri getirmesi doğaldır. Temel hakların demokratik yöntemlerle istenmesi, bu istemlerin suç olmadığının benimsenmesi barış çağı olan yüzyılımızda dünya barışının temel koşuludur.

Yüzonbir yıl önce, bugün kesinlikle ortaya konamamış nedenlerle — ancak herhalde; ulusun ulusal eğitimden, ulusal politikadan yoksunluğunu, yüzyıllardır süregelen savaşların yarattığı güç durumlarını dünün barbarca anlayışıyla kötüye kullanan Çarlık/imparatorluk işbirliğiyle — yurdundan koparılmış, egemen ulusların boyunduruğu altına sokulmuş ve muhaceret şartlarıyla ulusal varlığını sürdürme hak ve olanakları kısıtlanmış olan Çerkes Ulusu, aleyhteki tüm koşulları göğüsleyerek varlığını

korumuş ve toplumsal temel haklara sahip olabilecek niteliğiyle bugüne ulaşabilmiştir. Bugün her toplum gibi Çerkes Ulusu da kendi diliyle kendi kültürünü işleyip geliştirme temel hakkına sahiptir.

Muhaceret süresince, içinde bulundukları toplumlarca güç ve kritik durumlarda övülen, sırtı sıvazlanarak ölüme sürülen, tehlike atlatıldıktan sonra da hor görülen, aşağılanan, yoksulluklar ve yoksunluklar içinde süründürülen ve uygulanan politikalarla özünden koparılmak, öz varlığı inkâr ettirilmek istenen Çerkes Ulusu, bütün bunlara karşın tarihsel erdemliliğiyle bugün içinde yaşadığı toplumların kurulu düzenlerine, yasalarına ve insan haklarına saygılı kalmayı başarabilmiştir.

Ulusal kurtuluş savaşlarının yoğunlaştığı, özgürlüğün daha bir kutsallaştığı günümüzde, Çerkes Ulusu'nun gösterdiği uyanış, muhaceret yaşamı boyunca sürdürdüğü, ulusal yaşantı özlem ve gereksiniminin geç kalmış bir sonucudur. Çerkesçe'nin okunup yazılabilir bir dil olmadığı aldatmacaları, Çerkes'in başlı başına bir ulus olmayıp başka bir ulusun bir boyu olduğu yolundaki gerçekdışı, yanlış ve sahte sloganları, dünün baskı ve şiddet önlemlerinin yılgınlığı ve ürkekliği kalmamıştır. Çerkes olarak doğmuş olmanın bir suç olmadığı, kendi diliyle kendi kültürünü işleyip geliştirmenin doğal bir hak olduğu artık anlaşılmıştır. Konuştuğu anadili okuyup yazmak, öz kültürünü ve edebiyatını izlemek, anayurttaki kardeşleriyle ilişki kurmak isteyenlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

Ancak dünün kötü koşullarından, onun yarattığı yılgınlık ve ürkeklikten kurtulamamış ya da uygulanan politikanın ağına düşerek kendine yabancılaştırılabilmiş olan kimi Çerkesler içten isteseler bile bu isteklerini yüreklilikle belirtemeyecekler ve okuma-yazma düşüncesine, toplumun öz kültürünü işleyip geliştirme, toplumsal varlığını sürdürme çabalarına ters düşebilecek, karşı koyabileceklerdir. Hatta içinde bulunulan toplumların, egemen güçlerin dümen suyuna, çıkar birliğine girmiş, onlarla bütünleşmiş olanlar bile çıkacaktır. Gerçekte bu tümüyle kendi kabahatleri sayılmamalıdır. Onlar bir bakıma tarihin ya da bugünkü yaşam düzeylerinin tutsakları sayılabilirler. İnanıyoruz ki, birgün onlar da bu tutsaklıktan kurtulacaklardır. Tüm sorun, içtenlikle ulusal sorumluluk yüklenebilmekte, işbirliğini sağlayabilmektedir.

yamçı

kadınlar yılında... *karden d.*

Kimse okumalarını yadırgamıyor, çalışıyorlar diye kimse ayıplamıyor. Asırlardan beri set çekilmiş doğal hakları hor görülmüyor artık. Kadın özgür kimi ülkelerde, sayılıyor ve seviliyor.

1975 dünya kadınlar yılı olarak ilan edildi. Günümüze değin alınamamış kadın haklarının alınabilmesi için, tüm dünya kadınları mücadeleye çağrıldı. Kadın, yasalarca sağlanmış, fakat geleneklerle engellenmiş haklarını uygarlıkta ileri tüm ülkelerde aldı. Kimi ülkelerde almağa çalışıyor.

Erkeklerle kadınlar arasındaki uçurum gün geçtikçe kapanıyor. Günümüzde kadın başbakan, asker, parti kurucusu, çalışan, kazanan, cephede savaşandır artık. İndra Gandiler, Bandrenaike Simirnovlar, Golda Meir'ler, Margareth Teatcher'ler politik açıdan dünyamızın geleceğine yön veriyorlar çağımızda.

Kadına duyulan saygınlık açısından Çerkes toplumu, yüzyıllar öncesinden beri kendine özgü geleneklere sahiptir. Aile sorunlarının tartışılmasından toplumsal sorunların çözümüne kadar kadınların görüşü, erkek oyu yanında olagelmiştir toplumumuzda hep. Bu durum mitoloji çağından günümüze dek üretilen Çerkes halk sanatında da kendini gösterir. Kadın saygınlığı motif motif süslemiştir Çerkes halk sanatını. Mitolojik çağda Seteney Guaşe'nin kişiliğinde toplumsal sorunların götürüldüğü ve çözümlendiği bir merci olan kadın, çağımızda ticaret metaı haline getirilmiştir yazık ki...

Çağın hızına uygun olarak değişimler ve gelişimler oluşurken dünyada, bunun tersine toplumumuzda gün geçmiyorku hiç fikri alınmadan fahiş bir değerle satılırcasına bir genç kızımız evlendirilmiş olmasın.

Toplumun molekülü diyebileceğimiz ailede, özellikle yeni kuşakların ulusal bilinç şekillenmesinde büyük görevi yüklenen kadın, bu kutsal görevini haklarına sahip olmak bilincine vardığı zaman tam anlamıyla yerine getirebilecektir.

Güzelliği, saygınlığı, erdemi ile dünyada seçkin bir yeri olan Çerkes kadınının, bir ticaret metaı ve fahiş değerle satılan bir mal görünümünden kurtularak, kendi haklarına ve Ulusal haklarına sahip çıkacağı günler çok uzak değildir.

Dünya kadınlar yılı ilân edilen 1975 yılında tüm Çerkes kadınlarının ulusal haklarına ve kadın haklarına sahip çıkmaları umut ve dileği ile......

HİKAYE

BİR TABANCA VE ÜÇ OSMAN'LA FAİZE

kuşmez hajmet

Aşşaova yöresine bahar gelmişti yine. Ağacı az düzlükler, yeşilin tonlarıyla yepyeni, umut dolu bir yaşamı muştuluyordu yaşlı, genç herkese...

Yörenin elli küsur köyünden biriydi Afrenk, Faize'nin köyüydü, üç tek ağacın süslediği dümdüz bir köy... Anayola beşyüz metre uzaklıktaki köyün sakinleri baharın gereği işlerin ardına düşmüşlerdi. Yaşlılar geziniyor, çocuklar oynaşıyorlardı, uzun bir kış yoksun kaldıkları güneşin altında özlem gidercesine. Aşşaova köylerinde kızlar ve kadınlar tarla işine gitmezlerdi genellikle, evlerinin içindeki ve çevresindeki işlerdi yükümlülükleri.

Faize tulumbanın başında bulaşık yıkıyordu. Her zamanki gibi birazdan ağabeyi ve anasıyla sofraya oturacaklardı. Babası yıllar önce ölmüştü Faize'nin. Onyedinci yaşına yazın girecekti, unutmuş gibiydi babasını. İki ağabeyi vardı Faize'nin; büyüğü Kemal evlenip şehre göçmüştü, küçük ağabeyi Osman'la anası birkaç parça tarla ile üç-beş mala bakarak geçinip gidiyorlardı. Bu onyedinci baharın bir başka anlamı vardı Faize için; köylüsü Basit Osman istetecekti onu. Hoşlanıyordu Osman'dan.. Beraber oynadıkları düğünleri anımsardı hep... Onların da düğünleri olacaktı.

— **Bir su verir misin bacım?**

Duyduğu sesle irkildi birden Faize. Yabancıydı adam, gülümsüyordu. Yabancı gelmezdi pek buralara, tanımıyordu adamı Faize. Tası doldurdu verdi, içti adam suyu.

— **Sağol, çok susamıştım.** dedi boş tası uzatırken.

— **Şu yoldaki makinanın şöförüyüm. Kıştan beri buralarda çalışyoruz.** diye tamamladı sözlerini.

— **Hadi hoşça kal!**

Gitmişti adam. Faize unutmuştu bile adamı kapkacağı toplarken. Onyedinci baharında o adam yüzünden tüm yaşamının değişeceğini bilemezdi elbet.

Anayolun karşı kıyısındaki tarladan geliyordu Afrenk'li Osman. Pek iş yoktu bugünlerde şöyle bir dolaşmıştı tarlayı. Yolun kenarında duran dozere yaklaştı. Adaşı şoför Osman makinanın yanındaydı.

— **Selamaleyküm, kolay gele...**

— Vay adaş nerden böyle? diye karşıladı şoför Osman adaşını.

— **Hiç, şöyle bir gezdim.**

— Biliyor musun az evvel sizin ordaydım. diye sürdürdü sözlerini şoför Osman, şu benim işi bir konuşalım.

Geçen yıldan tanışıyordu iki Osman. Afrenk'li Osman köy yolunun düzeltilmesi için muhtarla birlik ricada bulunmuştu şoför Osman'a, o da «mazot parasını verin, olur» demişti. İş süresince iki Osman bol bol laflamışlardı şundan bundan.

Bölgenin töresiydi tabanca taşımak. Ne varki Afrenk'li Osman'ın hiç parası olmamıştı tabanca alacak. Yalnızca boş bir kılıfla idare ediyordu. Şoför Osman'ın ise iki tabancası vardı; biri Alman, biri yerli. Hep onlardan sözediyorlardı Osman'lar. Birgün şoför Osman:

— **Bak adaş; tanırsn beni,** demişti. **Otuzumuza geldik, halâ bekarız. Sizin buraların kızları da namlımı namlı. Bir arkadaşlık yap da dünya evine girelim sayende.**

Afrenk'li Osman'ın tabanca tutkusunu anlayınca da üstelemeye başlamıştı:

— **Bir tabanca sana; nah şu alamanı al,** diyordu. **Belki yüz carcor yaktım teklememiştir daha. Burda sık, sesi köydeki bebeleri uyandırır uykudan.**

Bir tabancaya sahip olmak, aklı erdiğinden beri düşlerini süslerdi hep Afrenk'li Osman'ın. Üstelik de alaman malı... Yörede nam salardı.

— **Belki olur bir şeyler ama, hele dur bakalım,** demişti Afrenk'li Osman adaşına.

Basit Osman istetmişti Faize'yi törelere göre. Yine törelere göre «olur» demişlerdi demesine ama vase onbin liraydı. Basit Osman için bu parayı bulmak zordu, zor da değil olanaksızdı onbin lirayı bir araya getirebilmek. Oysa Faize'yi istiyordu gönülden. Herkes gibi bir yuvası olacaktı. Yalnız bu onbin, yuva yapan değil yuva yıkandı onun için. Doluya koydu almadı, boşa koydu dolmadı, aklına çözüm gelmiyordu Basit Osman'ın. Sonunda bu işi unutmağa ve göçüp gitmeğe karar verdi buralardan.

Faize de biliyordu olanları Söz hakkı yoktu ne yazık ki, töreler böyle uygulanıyordu. Hem ilk kız değildi yörede istediğine varamayan, son da olmayacaktı. Yazgıya uymak da töre gereğiydi, Çerkesti Faize.

Günlerden bir gün:

— **Bizim kız!** demişti Osman'lardan Afrenk'lisi şoför olana. **Yalnız birkaç sorun var: Birincisi, buralarda ev açamazsınız, yabancıyı pek sevmezler. Üstelik komşular da istemişlerdi, bir kırgınlık olmasın. İkincisi, söz kesme, nişan filan gereksiz, sessizce yaparız herşeyi. Üçüncüsü de töredir biraz başlık parası ve bir de o tabanca.**

— Yaşşa adaşım, tabii, sen nasıl istersen. Al alamanı. Ne

zaman dersen o zaman. Benim memleketim Uşak'a gideriz.

— **Haftaya bugün.**

Faize'nin bir sürü kuşkusu vardı. Ne varki anasıyla ağabeyinin buyrukları kesindi, olacaktı bu iş. Kemal ağabeyi ne derdi acaba? Pek istemiyordu Faize bu işi. Ağabeyi Osman'ın deyişiyle memurdu adaşı, çiftçilik gibi yormazdı insanı memurluk, her ay para yüzü görürlerdi. Lakin çok yabandı, eldi şoför Osman Faize için. Her gün konuştuğu dil bile değişikti. Nasıl anlaşır, nasıl sürdürürdü yaşamını onunla bir yastıkta. Çaresizdi ama Faize, karar verilmişti. Ona düşen görev de gitmek, vardığı erkeği mutlu etmekti.

Aşşaova'ya yaz gelmişti artık. Baharın o coşku veren yeşilliği, yerini hafif sarılığa bırakmış, yavaş yavaş bastıran sıcaklar da bezdirmeğe başlamıştı insanları.

O gece imam nikâhı kıyılmıştı Faize'nin. Bohçası, sandığı hazırlanmış, sabah namazından sonra yola çıkılmasına karar vermişlerdi. Sabaha kadar uyuyamadı Faize, alnının yazgısına gözyaşı döktü. Ne olurdu Basit Osman'a varsa, baba ocağıyla aynı köyde kalsa, yabana gitmese olmazmıydı sanki. Onca kız arasında bir tek oydu ellere giden. Ve bir yaz sabahı baba ocağına veda etti Faize.

Sabahleyin anacığına veda edip Osman ağabeyiyle yola koyuldu ağlaya ağlaya. Şoför Osman anayolda kamyonla bekliyordu. Hiç konuşmadılar uzun süre. Bir ara şoför Osman:

— **Kızlar gelin giderken hep ağlarlar,** diye sessizliği bozdu.

Afrenk'li Osman:

— **Hıı, evet öyle...** diyerek geçirdi bu sohbet isteğini.

Birçok köyden, kentten geçmişler, ikindiye doğru bir tepenin ardından Ankara ile yüzyüze gelmişlerdi.

Aynı akşam lokantaya gittiler üçü birlikte. Faize ilk kez lokantada yemek yiyordu. Bir günde gördükleri, üzüntüyü dondurmuş, şaşkına çevirmişti onu. Yemekten sonra Osman ağabeyi veda edip ayrılmıştı yanlarından. Bir kaç güzel söz söylemişti gider ayak. Amma Faize ağabeyine sarıldığında içinden bir şeylerin koptuğunu ve kollarının eski içtenliğiyle sarmadığını anlamıştı. Ağlayamadi bile Faize. O gece de bir Ankara Otelinde genç kızlığa veda etti.

Ertesi gün, akşam üzeri Uşak'taydılar. Kenar mahallede, bahçe içinde tek katlı bir evdi kapısını çaldıkları. Faize'nin iki yaşında, bir eskimiş kadın açtı kapıyı. Ve bir, iki, beş çocuk sıralandılar kadının çevresine. Herkeste bir şaşkınlık vardı şoför Osman'ın dışında. Kadın soran bakışlarını Faize'nin üstünde gezdirdi

önce. Sonra da Osman'a baktı uzun uzun karar verememişçesine. Osman Faize'nin ilk gördüğü günkü gülümseyişiyle suskun duruyordu. Ne kadar zaman geçti bilinmez, konuşan kadın oldu

— Herif, yoğsam bu?....

— **Sana yoldaş getirdim, nikahlım, Çerkez kızı.**

Öyle duruyorlardı halen kapıda. Kadının avaz avaz bağırtıları bozdu sessizliği ve durgunluğu.

— **Komşulaaaar, müslümanlar, seyirtin bakındı hele şu herifin ettiği halta. Beş sabinin anasına ettiğine bakın. Yaktı beni canlar yaktı...**

Donmuştu Faize, olanları anlamağa çalışıyor, kuşkularının biçimlenmesine şaşkınlıkla bakıyordu. Yıkılmıştı tam anlamıyla. Ve komşular seyirtmeğe başlamışlardı dört bir yandan. Kapıkomşu, mahallenin akıl hocası seksenlik ebenine de gelmişti bastonuna yaslana yaslana, o yengeç yürüyüşüyle. Bir sürü ses arasından onunki yükseldi:

— **Ne oluyo yörük kız, dellendin mi? Ne ünleyip duruyon?**

Üç-beş dakikada anlaşılmıştı her şey. Seyirciler olağan bir gösteri sonu gibi dağılmışlardı evlerine. Şoför Osman'ın karısı Faize'yi eve sokmayacağına, girerse öldüreceğine değgin yeminler etmiş, ağlamış ve başarmıştı da. Yolda geçen zifaf gecesinden sonraki geceyi ebenine'nin evinde geçirdi Faize. Uykuyla ölüm arası karabasanlarla dolu bir gece. Ertesi sabah ve daha sonrası, bir hafta göremedi şoför Osman'ı. İhtiyar kadının sorularına cevap vermişti kısa kısa; çokca da kadını dinler görünmüştü suskun, aç ve pişman.

Bir sabah sokak kapısının önünde şoför Osman'ı görmüştü ebenineyle konuşurken. «Boşanma», «beş çocuk», «günah», «iş» gibi sözcüklerdi kulağına takılanlar. Şoför Osman da kapı aralığından Faize'ye bakıyordu konuşurken, yüzünde baharda su isteyen adamın gülüşüyle. Olan biteni anlayamıyor öyle duruyordu Faize ve şoför Osman'ın «haydin eyvallah» demesiyle donduğunu sandı, ölüm buydu herhalde. Ve oracığa yığılıverdi Faize.

Olaylar çabuk gelişiyordu Faize'nin çevresinde. Şoför Osman'ın terkedişinden onbeş gün sonra ebeninenin kiracısı şekerci Nuri ile evlendirmişlerdi onu. Karşı çıkacak olmuştu bir ara «behey garip Çerkes, gelirken aklın nerdeydi?» demişti ebenine. Yine çaresiz kabullenmişti başına gelecekleri. Şekerci Nuri iyi insandı Allah var, okulların önünde, kendi yaptığı elma şekeri, horoz şekeri filan satardı geçinmek için. Bir aya kalmadan Faize de biraz düzelmiş hünerlerini göstermeye başlamıştı. Tek odalı, kümesten bozma bekâr evini şirinleştirmişti becerebildiğince. Genç-

kızlık günlerinin emekleri yatakta örtü, camda perde olmuştu. Tek mobilyaları olan masayı da Aşşaova'lıların motiflerini taşıyan bir örtü süslüyordu. İyi davranıyordu şekerci Nuri, Faize'ye «sen de, ben de garibiz buralarda, canım sağ oldukça geçinip gideriz. Üzülme sen» derdi çoğu zaman. Her akşam bir bardak renkli ispirto içerdi yalnız.

Hamileydi Faize, birbirine karışan iki evliliğin üçüncü ayında. «bir can yoldaşı» diye düşleyip sevinmesine kalmadan şekerci Nuri hastalanıverdi birden bire. Evde geçen sekiz-on günden sonra beyaz arabayla hastaneye götürdüler Nuri'yi. Giderken Faize'yle helalleşmiş:

— **Kocakarıya verdiğim beşyüz helal olsun, keşke sana bırakabilseydim garibim. İnşallah dönerim yakında,** demişti. Demişti ama bir daha dönemedi şekerci Nuri. Daha büyük bir şehrin hastanesine götürmüşler, orada ölmüş diyorlardı.

Ağlamaktan göz pınarları kurumuş, yazgının bu koyu karanlığı yıldırmıştı Faize'yi artık. Gözyaşı dökmeksizin hıçkırıyor, ebeninenin:

— **Sus kız, beterin beteri vardır. Dört kocadan dul kaldım. Bak halâ sağım, rabbime şükür,** diyen sözlerine karşı:

— **Bunun da beteri ne ola ki?** diye düşünüyordu.

Öğrenecekti beterin beterini Faize. Bu kez Abuzer'i çıkarmıştı kara yazgısı karşısına, gece bekçisi Abuzer'i. Yine ebenineydi ona yeni ortamı hazırlayan. Nikahladılar Abuzer'le Faize'yi. Faize onsekizinde, Abuzer elliyi aşkındı. Karanlık bir kişiydi Abuzer. Evliliklerinin haftasında iki kişiyle gelmişti eve, kucaklarında yiyecek paketleri, ceplerinde şişeler. İçmişlerdi sabaha kadar. Arada bir:

— **Haydi şöyle bir oyna, oyna da az biraz neşelenelim,** diyorlardı Faize'ye.

Erinin yanında ellerin önünde oynamak! donmuştu ilkin ama Abuzer de elinde silah katılıyordu konuklara:

— **Hadi kız kaltak, duymuyon mu?**

Ne diyebilirdi ki Faize. Okuması, yazması yoktu ki babaocağına haber uçursun, hem bilse bile bütün bu olanlardan sonra ne derdi onlara. Ölümü özlüyordu yürekten. Kendine kıymanın günah olduğunu anlatmışlardı ona, ne olursa olsun. Kendi kendine ölüp cennete gitmek durmaksızın büyüyen bir tutku, bir umuttu Faize için.

Yaşam sürüyordu, Faize istemese de. Abuzer azıtmıştı işi, dövüyor, sövüyor, her sefer değişen konukları ağırlaması için durmadan zorluyordu Faize'yi. Artık eğlen-

cenin biçimi de değişmiş, yatağa girer olmuştu elin sarhoşlarıyla.

Birgün evlerinin taşlanması, camlarının kırılmasından sonra ayrılmışlardı Uşak'tan kaçarcasına. Yeni bir kentte; İzmir'deydiler şimdi. O ara bir kızı olmuştu Faize'nin.

Abuzer kovulduğu mesleğinin kurallarını da çıkarıp atmıştı gönlünden. Resmi giysisiyle beraber:

— **Piçine de, sana da bakmağa mecbur muyum? Herkes çalışıyor yaşamak için. Senin işin de bu. Çalışacaksın, yoksa piçin de, sen de geberip gidersiniz acımızdan. Hem ben olmasam sen bu işi bile yapamazsın,** diye söverek tamamlıyordu gerçekçi (!) söylevini.

Yalnız bahar değil hiç mevsim kalmamıştı Faize'nin yaşamında onsekiz yaş öncesi. Abuzer bir kumar masasında vurulmuş, kendisi de fişlenip vesikalı kadın olmuştu. Değil birkaç yıl, birgün öncesini bile anımsamıyordu. Aşşaova, Afrenk köyü, yakınları silinmişti belleğinden kesinlikle. Varsa yoksa kızıydı artık dünyası, kızının da bir Faize olmaması tek amacıydı. Her şeye boş vermiş bu amaç için yaşıyordu artık.

Adana'da çalıştığı sıralardaydı, bir raslantı Aşşaova'lılarla karşılaştırdı Faize'yi. Tanımışlardı ve öyküsü kulaktan kulağa yayılmıştı yöreyle ilgili herkese.

Kasım Ankara'da yüksek öğrenimini sürdüren bir Aşşaova'lıydı. Sosyal sorunlar daha belirgin daha somuttu onun için. Gençti, delikanlıydı yani. Ankara sokaklarında geçen uykusuz bir geceden sonra duygusallığın yaşları göz pınarlarında kurumadan Adana'ya yollanıyordu düzeltebilmek için Faize'nin yaşamındaki özürleri.

Malum yere gitti doğru; kolayca buldu Faize'yi takma adıyla. Odadaydılar iki Aşşaova'lı başbaşa:

— **Faize misin sen?**

Bir çok öneride bulundu Kasım. Yeni bir yaşam. yepyeni bir gelecek üstüne.

— **Hayır!** diyordu Faize kesinlikle, bitikti artık o, yaşayan bir ölüydü kendi için bile. Aklanmaz bir geçmişi vardı. Unutamazdı ne yapılsa. Duygulanmıştı oysa ki geçmişine aralanan kapıdan bakmakla, pırıltılı gözlerle bakıyordu Kasım'a bu geç kalmış ilgiye karşın şükran dolu ve:

— **Git Aşşaova'ya, okuyup adam olunca git de sahip çık yeni yetişen Faize'lere, kopma kendi insanından! Töre adına yapılan yanlışlıklarla uğraş, oralarda erit seni buraya getiren çabayı, duyguları. Git Osman'lara öğret bildiğin, öğrendiğin gerçekleri. Aşşaova'dan son kurban olsun bu Faize cehalet adına verilen,** sözleriyle noktalıyordu öyküsünü Faize.

İNSANLAR VE HAYVANLAR

dzıbe n.

Özellikle büyük kentlerin büyük caddelerinde sık sık görürsünüz. Son derece pahalı ve şık giyimli bir bay veya ünlü terzilerin usta ellerinden çıkmış giysilerle dolaşan bir bayan, tasmasından tutmuş bir finoyu gezdirmektedir. Kimi zaman da aynı görüntüyü son model bir mercedes arabanın içinde de görebilirsiniz. Arabanın arka camından hayvancık, o tip yaşantıyı ancak düşlerinde görebilen insancıklara sevgi dolu bakışlarla bakar ve türlü şaklabanlıklar yaparken araba süzülerek gözden kaybolur.

İnsanların hayvanlara olan sevgisi doğaldır. Her sınıftan olan insanlarda köyde olsun, kentte olsun bu sevgiyi görebilirsiniz. Yalnız, ne varki kimi cinsten olan hayvanların sevilmesinin faturası kimi zaman akıl almaz miktarları buluyor. Gazete haberlerinde bu tip şanslı hayvanlara raslamak mümkün. Ancak, aynı gazetelerde, örneğin bir kediye veya bir köpeğe harcanan paranın çok çok altında yıllık geliri olan bir yığın insanın öyküsüne daha çok raslanıyor. Dünya'ya insan olarak mı, yoksa hayvan olarak mı gelmek daha iyi olur...? diye düşünmüşlerdir sanırım, gerçekten bir hayvan kadar ilgi görmeyen, ezilen, aşağılanan, geçinebilmek için olmadık canbazlıklara zorlanan bir yığın halk.

Urfa ilinin Birecik kasabası yakınlarında Kelaynak adı verilen kuşlar yaşar. Varlıkları öğrenilir öğrenilmez konu ile ilgili olan dünyada ne kadar kuruluş varsa ayağa kalktı. Kısa sürede bu kuşlara her türlü konfor sağlandı ve yokolmamaları, aksine çoğalmaları için ne gerekiyorsa büyük bir titizlikle yapıldı. Kuşlar da, kendileri ile bu denli ilgilenen insanları utandırmamak için çoğaldılar. Benzer olayları hemen hemen her gün basın organlarında izlemek mümkün.

İnsanların hayvanlara olan sevgisi doğaldır demiştik yazımızın başında. Aynı zamanda, insancıl, güzel bir duygudur da. Peki, insanlar hayvanlara bu denli sevgi gösterirlerken, aynı insanların kendi cinslerine karşı olmadık işkence ve ölüm araçlarını büyük bir istekle uygulamaları nasıl açıklanabilir..? örneğin bir Hitler, bir Mussolini, bir Pinochet, bir Franco; benim ırkımdan değildir, veya benim düşüncemden değildir, insanlar gerçeği görürlerse, bağımsız, mutlu bir yaşamı gerçekleştirirlerse, ayağımın altına muz kabuğu konmuş gibi tepetakla giderim düşüncesi ile yurtsever insanların canlarını almak için Azraille ortaklık kurarlarken, hiç mi bir hayvana sevgi dolu gözlerle bakmamışlardır?...

Böyle bir adamı, buruşmuş beyninin verdiği emirle suçsuz insanların ölüm fermanını imzaladıktan sonra bahçesinde köpeğini gezdirirken, onu okşarken görmek, bu denli çelişki bizleri şaşırtmaz mı..?

Bütün dünya gücünün yettiğince biribirini öldürmek için yarışırcasına silahlanıyor. Kazançlarından kesilen paralarla alınan silahlarla yine kendileri ölüyor. Bu görünen, sıcak ölümden tatmin olmayan insanlar, kendilerinden olmayanları başka yöntemlerle yoketmek için yoğun çaba harcıyorlar. Onları ekonomik ve kültürel, siyasal baskılar sonucu parçalayıp kendi bünyeleri içinde eritiyor, yok ediyorlar. Bu onlar için doğal bir hak (!) oluyor. Fakat, diğer ulus kendisini bu yokoluşun çarkından kurtarmak için bilimsel bir uğraşa girişince bunun da adı «Suç», «Bölücülük», «devlet güvenliğini tehlikeye atma» olmakta. Şimdi düşünmek gerekir; bir ulus, diğer uluslardan tamamen farklı bir yaradılışta ise, konuştuğu dilin diğer dillerle hiçbir ortak yanı yoksa, ayrı kültür ve törelere sahipse, ancak çeşitli nedenlerle topraklarını terkedip, din birliğinden kaynaklanarak diğer bir ulusla kader birliği etmişse, yokolmakta olan bu ulusun «Ulusal Benliğini» yeniden kazanabilmek için girişeceği kültürel uğraş doğal bir hak olmuyor mu.? Hele bir toprak istemi söz konusu olmayınca..

İnsanlardan, gerçekten insanın doğal haklarına saygı duymasını Ulus Bütünlüğünü bozmaya yönelik olmayan çalışmaları desteklemelerini beklemek, hayvanların bile sevildiği ve korunduğu çağımızda sanırım ulusal haklarını yitirmekte olan insanların da en içten istekleri olacaktır.

anaya mektup

Anacığım,

Mektubumu almış, epeyce gözyaşı dökmüşsündür. Kimi tümceleri seni üzeceğini bile bile yazmak benim için de güç oluyor ama dedim ya mutlu olduğumu, hiçbir sorunum olmadığını yazmak yalan olacak. Yavru özlemiyle altın sarısı saçları ağarmış, göz pınarları kurumuş bir anayı üzmemek için yalan söylenebileceği düşünülebilir. Ama öz yavrunun senden kilometrelerce uzakta, seni görmeden de mutlu olabilmesi daha büyük acı değil midir senin için? Hem mutlu olduğumu düşünerek kavuşmamız yolunda hiç çaba göstermezsen ne yaparım ben? Sonra sana kavuşmak, bağrına kapanmak istediğimi hangi gerekçeyle açıklayabilirim?

Mutluluğumu engelleyen nedenlerden birinin gönlümce müzik dinleyememek olduğunu yazmıştım. Anımsayacaksın evde Oğuz'un güzel bulduğu müzikler dışında müzik bulunmadığını, duyulmadığını. Neden kulağıma gelen ezgilerin hiçbiri bana seni anımsatmasın, seni yaşatmasın. Varlığını, varlığımı vurgulamasın. Sana kavuşma isteğimi kamçılamasın. Söyler misin bu özgürlüğün bile olmadığı bir evde nasıl mutlu olunabilir?

Ama bu kez geçen mektuptaki bir haksızlığı düzeltmek isterim. Sevdiğim, dinlerken seni anımsayıp yaşadığım müziğin evde hiç çalınmadığı yanlış. Sıla acısının, öksüz olmanın verdiği burukluğun daha bir büyüdüğü bayram sabahlarında dinleyebildiğim oldu. Bunu önceleri analığımın acıma duygusuna borçlu olduğumu sanmıştım. Gerçek nedeni müziğimizin hiç çalınmadığını yakındıklarımın bana verdikleri yanıtlarda buldum. Yakınmamın yersizliğini söylemişlerdi bayram sabahlarını gerekçe göstererek. Hem ben de uzun bir süre bu örnekteki gibi elbirliğiyle yanlış yansıtılan birçok şeye kanmış, analığıma gerçek bir sevgi duymadığım için zaman zaman kendime kızmamış mıydım.

Bir de geçenlerde dinleyebildim, varlığını, varlığımı duyuran, beni coşturan müziği. Saldırıya uğramıştı Oğuz'un kardeşinin evi. Günlerce süren bir kavgaya tutuşmuştuk saldırgan komşularla. Kavga günlerinde güzelim ezgileri dinleyebilmeyi neye mi borçluyum? Onu da şimdilerde ezgileri duydukça nasıl coştuğumu, yüreğimi elime alarak nasıl saldırdığımı anımsadıkça anlıyorum.

(Devamı 22. sayfada)

anayurttan - anayurda

bir konuk

HADAĞATLE ASKER

Hadağatle Asker 20 Eylül 1922'de Adığe Özerk Bölgesi'nde Miyekuape'ye bağlı Hatıkuaye köyünde, bir çiftçi ailesinin oğlu olarak doğdu. İlk ve orta öğrenimini köyünde tamamladı. 1942 yılında Adığe Bölge Öğretmen Okulu'nun Dil ve Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu. İkinci dünya savaşı sırasında askerdi.

1946'da Mıyekuape'ye dönerek Adığe Bilimsel Araştırma Enstitüsünün Edebiyat ve Halkbilimi bölümünde çalışmaya başladı. «Kalbin Şarkısı» adlı derlemesini 1948'de, «Aydınlık Günler»i 1950'de, «Okuyuşum» ve «Köyüm» adlı şiirsel öykülerini 1954'de, «Adığenin Kızı» adlı yapıtını da 1957'de hem Adığece, hem de Rusça olarak yayınladı. «Labe Şarkı Söylüyor», «Adığenin Kalbi», «Yurdumun Baharı» ise daha sonra yayınlanan yapıtlarından bazıları. Ayrıca 1972 yılında 50. doğum yıldönümü anısı olarak yayınladığı «Yollar»ı ve 1974'de yayımlanan «Namus»u sayabiliriz.

Hadağatle Asker Dilbilimi uzmanı, Halkbilimi araştırıcısı, Öğretmen, Yazar ve Ozan olarak çalışmalarını sürdürüyor. Kimi Orta-doğu ülkelerinde ve Amerika'da yaptığı inceleme gezilerine ilişkin şiirlerini «Kalbimin Yakınları» ve «Newyork Not Defterim» adlı yapıtlarında toplayan Hadağatle Asker 1974 yılında Türkiye'ye de geldi.

Türkiye gezisi sırasında kendisiyle yapılabilen kısa bir konuşmayı sayfalarımıza aldık.

röportaj

hatam ·n

Nartlar sözcüğü çocukluk anılarına gömer kimilerimizi. Ak sakallı dedelerimizi anımsatır kimilerimize. Kimilerimiz de dergi, kitap sayfalarında, arkadaş konuşmalarında tanışmışızdır bu olağanüstü akıllı, güçlü, olmazı olur eden insanlarla; Setenay, Tleps, Savsururuko ile. Ama özellikle son birkaç yıl Nartlar sözcüğü yukarıda sayılanlar yanında belki de onlardan önce bir ad getiriyor usumuza : Hadağatle Asker. Ünlü bir dilbilimcisi, halkbilimi araştırmacısı, büyük bir ozan ve yazar.

Bu ünlü yazar Eylül 1974'de Türkiye'deydi. Daha çok Düzce köylerinde bulundu. Kırkbeşlerde Anayurttan ayrılan arkadaşlarının çağrılısıydı. Ankara'ya da uğradı. Epeyce güç oldu bizim için onu bulup konuşmak. Evsahipleri alınmasınlar ama, teşekkürlerimiz yanında yakınmalarımız da var. Ankara'daki Çerkeslerle görüştürmek istemez gibi bir tutum içindeydiler. Büyük ölçüde başardılar da.

Öğle sularında gelmişlerdi Ankara'ya. Saat 20.30'a doğru onu bulduğumuzda Ankara'daki Çerkeslerle görüşemediğinden, konuşamadığından yakınıyordu. Yeterince ilgi görmemesini, gelişini Ankara'daki Çerkeslerin öğrenememiş olmasıyla açıklamaya çalıştık.

Havadan-sudan konuşmakla, ortak tanıdıklardan sözetmekle, görüşebilmenin coşkulu sevinciyle geçti iki saat. Ertesi gün Türkiye'den ayrılacaktı. Benimse aynı gün 8.30'da kesinlikle okulda olma zorunluluğum vardı. Ama fırsatını yakalamışken bu ünlü yazarla konuşmak, gider-ayak da olsa, yarım yamalak da olsa onunla bir röportaj yapmak istiyordum. Düşüncemi bildirdiğimde çok sevindiğini, sabahın yedisinde otel salonunda buluşabileceğimizi söyledi. Çok daha geniş kapsamlı bir röportaj düşünmüşken, evsahiplerinin anlam veremediğimiz tutumları sonucu konuşmamızı yarım saate sıkıştırmak zorunda olmak acıydı ama bir bakıma hiç yoktan da iyiydi. Konuşabildiklerimize gelince:

HATAM N. — Çocukluğumuzda yaşlılarımızdan duyduğumuz kimi woredlerin en az Grek mith'leri kadar önem taşıdığını haykırdınız dünya sanat ortamına. Bu konuya eğilmeyi ne zaman, nasıl düşündünüz?

HADAĞATLE A. — 1946 yılından beri. O yıllarda Enstitü'nün Tarih-Edebiyat bölümünde görevliydim. Kafkasya'-

ya ilişkin kitapları inceliyordum. Sovyet aydınlarından P. Wuslar'ın bir yapıtında «Çerkeslerin İliada, Odessia gibi Nart'lara ilişkin Eposları var. Ama onlar çabucak bir araya getirilebilir mi? Getirilebilir. Ancak onları derleyeceklerin stenograftan öte, ozan olmaları, etnografyayı iyi bilmeleri gerekir.» tümcelerini okuyunca dedemin söylemiş olduğu Woredleri anımsadım. Üç yaşlarında iken beni komşu kasabanın pazarına götürür güzel ayakkabılar alırdı. Beni sırtına alıp Pşıze nehrini geçerken

Söyle koçum
Savsurukhue Khan'ım
Savsurukhue ışığım

diye başlayan woredler söylerdi. Onları bana da yineletir, ezberletirdi. Ancak «her şeyi bilen» dedem de ben de bu bölük pörçük sözlerin dünya kültüründe büyük payı olan Adığe Yiğitlik Eposundan, Nartlardan olduğunu bilmiyorduk.

Yapıtta okuduğum tümceler anılarımla birleşti ve beni araştırmaya yöneltti.

HATAM N. — Çalışmalarınızı kısaca tanıtır mısınız?

HADAĞATLE A. — Derlemeleri tek bir cilt olarak yayınlamayı düşünmüştüm önceleri. Ancak burda topladıklarım Suriye, Ürdün ve İsrail'den gelenlerle birleşince derleme dosyası çok kabardı. Öğrencilerimin, öğretmen arkadaşlarımın da büyük yardımları oldu bu konuda. Derlemelerin tümü yedi cilt oldu. 1968'de Mıyekuape'de çıktı. Metinleri Adığece'nin her diyaleğinde söylendiği gibi aktardık. Literatür dilleriyle de önsöz yazdık, giriş sunduk. Tamamı 705 tekst, 50 bölüm oluyor. Anlatan, yazıya aktaran, söylenen yer ya da alındığı kitap belirtiliyor. Anlatıcıların en ünlülerinin yaşam öykülerini, fotoğraflarını da verdik, kimi woredlerin de notalarını. Yedinci ciltte rusça, ingilizce, fransızca özet verdik.

HATAM N. — Bu ciltlerle Nart Efsaneleri tamamlanmış sayılabilir mi, ne dersiniz?

HADAĞATLE A. — Bu yedi ciltle Nart Efsanelerinin özelliklerini belirleyebildiğimizi söyleyebiliriz. Şimdiki görevimiz bunları, hiç değilse bunlardan kimi seçmeleri (özellikle ateşi getiren adam gibi..) Rusça, İngilizce, Fransızca, Almanca ve Türkçe gibi yabancı dillere çevirerek Adığe efsanelerinin insanlığa tanıtılmasıdır. Bu konuda edebiyatla, halkbilimi ile ilgilenenlerin daha çok yardımcı olacaklarını umuyoruz.

HATAM N. — Adığe efsaneleriyle ilgili yeni bir çalşmanız var mı?

HADAĞATLE A — «Yollar» adlı bir kitap yayınladık 1972'de. Seçilmiş metinleri kapsıyor. İnsanlığa, yiğitliğe ilişkin destanları Rusça çevirileriyle birlikte veriyor Batmetoğulları. Üç kardeşle onların babalarının ülkelerini korumak için düşmana karşı verdikleri savaşı veriyor. Sonunda tümü öldüğünde annelerinin dayanıklılığını vurguluyor özellikle.

Şimdilerde yeni olarak «Lape Tığer Khışepsı» (Lape'de gün doğuyor) yayınlanacak. Vatanın korunması, sevilmesi ve insanlığa ilişkin tema'ları işleyen şiirler var.

HATAM N. — Toplumumuzun bugünkü dağınıklığından kurtulup yeryüzündeki onurlu yerine kavuşması için ilk elde neler yapılabilir?

HADAĞATLE A. — Çağdaş yazarlar, aydınlar yetiştirmek.

HATAM N. — Türkiye gezinizin, çalışmalarınız açısından yararı oldu mu?

HADAĞATLE A. — Elbette. Çerkes köylerinde Nartlar'a ilişkin metinleri, şarkıları iyi bilenleri gördüm. Örneğin Düzceli Refik bunlardan biri. Savsuruko'nun şarkısı, Şebetnıko'nun şarkısı, Hımşeko Peterez, Savsuruko'nun doğuşu. Hatkh Koç'as'ın şarkısı ile öyküsünü banta aldım. Hatkh Koç'as şarkısını bugüne dek duyduklarımdan biraz farklı buldum.

Birkaç da şiir yazdım. Sonuç olarak bilgi açısından zenginleşmiş ve bundan mutlu olarak Türkiye'den ayrılıyorum. Gençlerden Nart Epos'un seçilmiş kitapların Türkçe'ye kazandırılması, tüm insanlığa ulaştırılması doğrultusunda katkılarını bekliyor, başaracaklarını umuyorum.

---

anaya mektup

(Baş tarafı 18. sayfada)

Çok çetin bir kavga olmuştu. Oğuz da diğer kardeşleri de, ben de epeyce yara-bere aldık. Ama yılmadık, evi kurtardık sonunda. Sevindim mi? Sanmıyorum. Oğuz şimdiki evine özdeş bir kardeş evini kaptırmadığı için sevinir. Öz anasının sarıp sarmaladığı yaraları da geçer çabucak. Ben neye sevineyim? Şimdiki haksızlıkların sürdüğü, süreceği bir ev için kan döktüğüme mi, aldığım yaraların gereğince sarılmadığına, sarılmayacağına mı?

Şimdilik bu kadar anacığım. Önümüzdeki günlerde yine yazacak, sanırım yine seni üzeceğim.

meşfeş'u

ihat bidanuk kafkasya gezisini anlatıyor

Yamçı — Kafkasya gezisi, Türkiye'nin durumu ve tutumu açısından riskli, tehlikeli ve kaygı ile karşılanan bir gezi olur izlenimi yaygındı. Siz böyle bir dönemde Kafkasya'ya gittiniz. Böyle bir ortamda nasıl karar verebildiniz, hangi duygular sizi ne ölçüde etkiledi, anlatır mısınız?

Bidanıkue N. — Duygular duygular... Yurt özlemi duygusu demeliyim. «Doğduğun yer — doyduğun yer» kavramlarını kullanırlar kimi yerlerde Vatan kavramıyla birlikte ama Vatan bir bakıma insana dilini öğreten, alışkanlıklarını kazandıran, kişiliğinin ilk temel öğelerini oluşturan yerdir, her duyulan sesin ilk duyulan ana sesi gibi sıcak geldiği yer. İnsanın beyniyle, kalbiyle bağlandığı yerdir Vatan. İşte insan bütün bunlardan uzakta, özlemle geçirirse yaşamının yarısını, risk, tehlike, kaygılı durum varsayımları birer fantezi olur.

Benim Kafkasya'ya gitme niyetim bugünün, dünün işi değil. Oniki yıl önce karar verdim kesinlikle. Bu oniki yıl içinde çoklarıyla görüştüm, yazıştım. Ama başaramadım. İki yıl önce daha bir yoğunlaştırdım çabalarımı, ama yine olmadı, izin vermediler. Mevsim de geçmiş sayılırdı. Vazgeçtim ve İzmir'e döndüm. Bir türlü rahat edemiyordum. Atalarımızın yıllarca önce kopup geldiği Anayurdumuzu, oradaki soydaşlarımızı bir kez de olsa görme, tanıma arzusu dayanılmaz olmuştu. Her şey bitti ve sekizinci ayın yedisinde Ankara'dan hareket etmem gerekti.

Yamçı — Yola koyulma aşamasına gelmeden önce bir hususu sormak istiyorum. Biraz önce «başaramadım» dediniz. Ayrıca «izin vermediler» dediniz yanılmıyorsam. Bu başarısızlığın nedenini sorabilir miyim? Siz mi hazırlanamadınız yoksa başka engellemeler mi söz konusu?

Bidanıkue N. — Başarısızlığım büyük ölçüde bana bağlıydı tabii. Yeterince ilişki kuramamıştım. Davetiye sağlayamamıştım oniki yıl önce. Oniki yıl gelen gidenle görüştüm, pekçok mektup arkadaşı edindim. Ve davetiye ancak geçen yıl geldi. Kaldı ki ben bu oniki yıl içindeki çabalarımda gezmek için değil orada öğrenim yapmak için gitmeyi amaçlamış ve çalışmalarımı ona göre sürdürmüştüm.

İzin vermediler demem de şundan: Bana izin vermeyen Suriye elçiliğiydi. Suriye elçiliğinden bugün bile güçlükle izin alabildim. O zaman neden izin vermediler? Bunun gerçek nedenini herhalde kendileri bilirler.

Yamçı — Giderken birtakım kuşkuların, kaygıların yaygınlığından sözetmiştik. Dönüşte bunları nasıl değerlendirdiniz?

Bidanıkue N. — Toplumda birtakım kuşkuların varlığından sözedilebilirse de ben ne giderken, ne de döndükten sonra hiçbir kaygı verici tepkiyle veya uyarıyla karşılaşmadım. Kimi çevrelerdeki kaygıların yersizliğini gördüğümü söyliyebilirim. Ama ne de olsa insan bilmediği, görmediği, yaşamadığı şeyler hakkında yayılan söylentilerden etkileniyor tabii... Giderken kimi kaygılarım, kuşkularım yok değildi. Ama döndükten sonra bunların çağdışı anlayışlar olduğunu, korkunun, kuşkunun gereksizliğini daha iyi anladım. Hem neden olsun ki? Çağımız özgürlük çağıdır. Dileyen dilediği yere gidebilmelidir. Gezme özgürlüğü neden kısıtlansın. Kafkasya'ya gitmenin başka bir ülkeye gitmekten ne farkı olabilir, ne zararı olabilir, neden korkulsun.

Yamçı — Gerek hazırlık sırasında, gerekse yolculukta karşılaştığınız güçlükler neler oldu?

Bidanıkue N. — Biliyorsunuz Anayurttan tanıştığımız, yazıştığımız ve burada da görüştüğümüz bir arkadaşımız, Şerhh Veli davet etmişti beni. Pek önemsiz formaliteleri vardı.. Özellikle güçlük diyebileceğim bir şey olmadı. Belki biraz Suriye elçiliğinin çıkarttığı yine önemsiz sayılabilecek pürüzlerden güçlük diye sözedebiliriz. Onu da biraz önce belirttim gitmeme izin vermek istemiyorlardı. Bunun da nedeni gezmek üzere gidip te dönmememden, orada kalıp yerleşmemden korkmalarıydı.

Yamçı — Demek orayı beğenip kalmanızdan çekiniyorlardı. Bunu nasıl anladınız?

Bidanıkue N. — Benden önce aynı şekilde gidip dönmeyenlerden, orada kalıp yerleşenlerden sözetmişlerdi bana. Benim de gidip dönmek istemiyebileceğimden çekindiklerini açıkça belirtmişlerdi. Nitekim ben de döneceğime dair kesin söz vererek izin alabildim.

Bundan başka güçlük diyebileceğim pek bir şey olmadı. Trenle Kars sınırına gittim. Normal olarak sınırlarda yapılagelen, bilinen kontrol işlemleri dışında bir güçlük olmadı. Hatta çok daha kolay oldu diyebilirim. Özellikle Kafkasya'ya gidişin getirdiği ekstra bir güçlük olma-

dığını rahatlıkla ve kesinlikle söyleyebilirim.

Yamçı — Neden Kars yolunu seçtiğinizi sorabilir miyim?

Bidanıkue N. — Karadenizin kuzeyini dolaşıp gitmek vardı. Kars yolu vardı. Hava yoluyla gidilebilirdi. Deniz yolu da düşünülebilirdi. Ama vapur seferleri yoktu. Olsa da acılı yoldu Karadeniz yolu, dayanılmaz yoldu. Atalarımızın oradan gelişini hatırlatır ister istemez. Nicelerinin yaşamlarını gömdüğü, tuzluluğuna tuz kattığı bir deniz Karadeniz.

Karadenizin kuzeyinden gitsem çok uzaktı. Uçağa da pek alışkın değildim. En ucuz ve en kısa yol olarak Kars yolu kalıyordu geriye.

Yamçı — Peki yolculuğunuzun Kars sınırından sonraki kısmını dinleyelim o halde.

Bidanıkue N. — Kars'ta trene bindiğimde kompartımanda dört genç ve bir de yaşlı adamdan oluşan küçük bir grup vardı. Konuşmalarına kulak verdim, bildiğim ya da duyduğum dillerden değildi dilleri. Başka bir ülkeden oldukları belliydi ama nereden olduklarını anlayamadım. Yaşlı adam kalpaklıydı. Çerkes olabileceğini düşündüm. Ama dilini benzetemedim. Bir süre izledim. Sonra el-kol işaretleriyle konuşmaya başladık. Derken arapça bir sözcük karıştırdılar işaretli konuşmamıza. Ve arapçaya çevirdik konuşmamızı. Ürdünlüydüler, Çeçendiler. Çeçen-İnguş'a gidiyorlardı. Daha önce oradaki amcaları kendilerini ziyarete gelmişlerdi. Şimdi iade-i ziyarette bulunuyorlardı.

Böylelikle Leninakan'a vardık. Gece saat 23.00 tü. Yine birlikte başka bir trene bindik ve Tiflis'e hareket ettik. Oradan Otobüsle Orjonikidze'ye gittik, yine beraberdik. Orjonikidze'ye vardığımızda saat 17 idi. 17.30 da ben Nalçık'e, onlar da Grozni'ye gitmek üzere vedalaştık.

9.8.1975 günü saat 19.30'da Nalçık'e girmiştim.

Yamçı — Orada biraz duraklayalım isterseniz. Biraz geriye dönelim. Kars-Nalçık arasında, bildiğiniz Anadilinizin, Çerkesçe'nin bir yararını gördünüz mü?

Bidanıkue N. — Kars'a kadar billiyorsunuz Türkçe kullanılıyor. Kars'tan sonra Ermenistan'daydık. Ermenistan'da Adığece bilen birine raslamadım. Özellikle aramış da değilim tabii. Daha çok öteki dillerle anlaşmaya çalıştık. Ama Adığe olduğumu, dil bilmediğimi öğrenince daha yakından ilgilendiler, yol gösterdiler, yardım ettiler Ermeniler.

Gürcistan'da yine Adığece bilenlerle karşılaşmadım. Ama sözünü ettiğim Çeçenler; çeçenlerle karşılaştılar ve konuşup anlaştılar tabii.

Orjonikidze'de Nalçık'li Adığe'ler pek çok. Birçoğuyla ben de görüştüm.

Yamçı — Buraya kadarki yolculuğunuzda siz tabii arapçayı kullandınız. Ama acaba bir avrupa dilini bilmek ne ölçüde yararlı olur?

Bidanıkue N. — Özellikle Almanca daha çok biliniyor. İngilizce bilenler de var, daha az olmakla birlikte bulunuyor.

Yamçı — Gerek gidişinizde, gerekse dönüşünüzde en ilginç bulduğunuz, ya da sizi en çok etkileyen, unutamayacağınız bir anınız oldu mu, çok üzen çok sevindiren, duygulandıran ilginç bir anı?

Bidanıkue N. — Hiç unutamayacağım en büyük olay... Benim Anayurda Kafkasya'ya gidişim başlıbaşına unutulmayacak bir olay benim için. Daha ilk adımımdaki duygularımı, durumumu anlatmam, anlatabilmem olanaksız. Bugüne kadarki yaşamımın en mutlu anıydı belki o. Bundan sonra da daha mutlusu olabilir mi bilmem. Ama muhaceretteki soydaşlarımızın bu muhaceret yaşamından kurtulup Anayurda dönmeleri kuşkusuz daha mutlu bir olay olacaktır.

Yamçı — Nalçık'e varıncaya dek çeşitli halkların ülkelerinden geçtiniz. Buralarda beklemediğiniz, ummadığınız davranışlar oldu mu?

Bidanıkue N. — Çok iyi oldu hatırlattığınız. İnsan dil bilmeyince çeşitli güçlüklerle karşılaşacağını sanıyor ve cesareti kırılır gibi oluyor. Yolculukta beklenen, umulan güçükler oluyor. Ama ben gittim, geldim. Çağımızda dil bilmemenin de artık önemli bir sorun olmadığını anladım. Ermenistan topraklarına girdiğimde, orada konuşulan dilleri bilmediğim halde bir Ermeni arkadaşla bakışlarla ve işaretlerle saatlerce konuşup anlaşabildik, beraber olabildik. Çok yakın ilgilerini gördüğümü özellikle belirtmeliyim. Ermenistan'daki bu ilgiyi tatlı bir anı olarak anabilirim. Umduğumuz, beklediğimiz güçlüklerden ummadığımız biçimde kurtulmuş olduk.

Yamçı — Turist olarak gidişle çağrılı olarak gidişi karşılaştırabilir misiniz?

Bidanıkue N. — Turist olarak gitmekle çağrılı olarak gitmek arasında büyük farklar var. Para bakımından ele alırsak Turist olarak gidişin maliyeti çok fazladır. Orada

kalınacak süreye de bağlıdır elbette ama ben Turist olarak gitmediğim için kesin bir rakam veremem.

Çağrılı olarak gidince de, Adığe her yerde Adığe'dir. Hele Anayurdunda yaşayanlar... Hiçbir masraf yaptırmadılar. Fırsat vermediler, gönüllerince ağırladılar. Ben hiçbir şey harcamadım desem doğrudur. Yol parasının dışında hiçbir şey harcatmadılar. Hatta o da yalnız gidiş için. Dönüşte bilet almaya bile yaklaştırmadılar.

Yamçı — Ankara'dan Nalçık'e kadar harcadığınız yol parası ne kadar oldu acaba?

Bidanıkue N. — Aşağı-yukarı 550.— TL civarında. Belki ufak-tefek yemek, çerez masrafları da eklenirse 600 - 700 lira olabilir.

Yamçı — Tabii Pasaport masraflarını, döviz mecburiyetini ayrıca düşünmeliyiz. İsterseniz şimdi Nalçık'e vardığınız zamandan başlayalım yeniden. Nalçık'e vardınız. Sizi davet eden Şerhh Veli ile nasıl buluştunuz?

Bidanıkue N. — Ben Orjonikidze'den başlayayım. 9.8.1975 akşamı saat 17.30 sıralarında Otobüsle Orjonikidze'den yola çıktım. İki saatlik bir yol var arada zaten.

Bir süre sonra Kabardey-Balkar topraklarına girdik. Çok geçmeden otobüs durdu. Yolda birkaç kız vardı. Otobüse bindiler. Bir de baktım ki Kabardeyce konuşup şakalaşmaya başlamazlar mı. Çok duygulandım, sevincimden duramıyordum. Konuşmalarına katılmak geçiyordu içimden. Ama bir süre sessizce dinlemeyi yeğledim. Yarım saat sonra otobüs yine durakladı, karşıdan gelen taksi de durmuştu. Taksi şoförüyle otobüsümüzün şoförü Kabardeyce konuştular. Bir akrabalarının düğününden sözettiler. Sevincim daha da arttı. Bir Çerkes devletinde olduğumu iyice hissediyordum artık. Konuşmalar, şakalaşmalar arasında süren yolculuğumuz sona yaklaşırken yolda binen kızlar indiler. Çok geçmeden de Nalçık şehir merkezine, otobüs garajına girdik. Akşam olmuştu, karanlıktı. Evsahibimin adresini, telefon numarasını biliyordum. Telefon ettim. Küçük oğlu çıktı karşıma. Konuştuk. Birkaç dakika sonra da garajda yanımdaydılar. Sevinç doluyduk. Özlemle kucaklaştık ve bir süre sessiz ve sözsüz sanki kucak kucağa konuştuk. İşte o anı anlatamam. O anlatılmaz, anlaşılmaz, ancak yaşanarak anlaşılabilir. Atalarımızdan bize miras kalan yüzonbir yıllık özlemin bir patlaması diyebiliriz belki. Her Çerkes sanırım aynı ânı yaşayacakatır.

gelecek sayı : NALÇIK'TE GEÇEN GÜNLER

oğlum

Ayrılabilirim dünyadan bir gün, ansızın.
Unutma, temelini bırakıyorum sana ömrün.
Ocağımızı, baharı
Uyuduğunda düşünde gördüğün herşeyi...
Sana bırakıyorum tüm uğraşılarımı.
Yapamadıklarımı sen yaparsın.
Anlatırsın halkıma
Beşiğinin başında söylediklerimi.
Mertliğin utancı yensin.
İyiliğinle anacak seni toplumun.
Tökezlediğin de olur,
Alnının akıyla doğrulabil.
Yapabileceğin herşeyi yap.
Gerçek yurtsever ol.
Yaşam rahat değilse de ölünceye dek
Sürdürür onu
Sırf yaşamak için doğan bile...
Umudunu yitirmeksizin
Ayakta kalabildikçe göğüsle güçlükleri.
Ayrılabilirim dünyadan bir gün ansızın.
Yürüyorum. Çoktur arkadaşım,
Kötülerin ağzını kapıyorum.
Onları yoldaş etmem sana.
En güzel güneş doğuyor üstümüze,
Sen nasibin baharındasın.
Güçlüklerden çekinme,
Sen bir Çerkes evladısın.
Tutkun sınırsız olsun OŞHAMAFE'ye.
Önderlerini aşabil.
Yapabildiğin her iyiye iyilik ekler toplum.
Bunu her zaman böyle bil,
Yurduna lâyık ol.
Baban, yurdundur bundan böyle,
Babalık hakkımı yurduna veriyorum.
Bunun içindir ki oğlum, kadeh kaldırıyorum.

K'UAŞ BET'AL'in Çerkesçesinden
Türkçeleştiren : Karden D.

anadil türkçe mi?..

yismeyl ö.

Milliyet Gazetesinin 25 Ekim 1975 tarihli sayısında Devlet Bakanı Sayın M. Kemal Erkovan ile yapılan Abdi İpekçi'nin bir röportajı «Her Hafta Bir Sohbet» sütunlarında yayınlandı. Röportaj konusu Türkiye'deki son Genel Nüfus Sayımı ile ilgili idi.

Abdi İpekçi'nin «Önceki sayımlarda ortaya çıkan aksaklıklar kusurlar hangi noktalardaydı, bunlar belli midir?» **sorusuna Sayın Erkovan şöyle cevap vermiştir:** «İki noktadan geliyor, birisi Sayım Memurunun eğitilmesindeki noksanlıklar. Bir de vatandaşın verdiği cevaplar. Vatandaşla sayım memurunu anlaştırmakta güçlük çekiyoruz. Mesela Türkiye'de «Ana dil..» meselesi. Ana dilin nedir diye sorduğumuz zaman, Türkiye'deki yaşayan nüfusun ana dili Türkçedir. Fakat, bunun yanında Çerkesce, Lazca falan yazmak sureti ile, bir karışıklığa maruz kalıyoruz. Bu sene eğitmek sureti ile, kağıttaki soruya bağlı kalmamasını, soruyu biraz daha açmasını kendilerine izah ettik. Bu bakımdan faydalı olabileceğini zannediyorum...»

Devlet Bakanı Sayın Erkovan bu cevabı ile o denli çelişkiye düşmekte, gerçekleri tahrif etmektedir ki Kamuoyuna ve Halkımıza konu ile ilgili hatırlatma ve açıklamalar yapmak zorunluluğunu hissettik. Şöyleki:

1 — Sayın Erkovan «Türkiye'de yaşayan nüfusun anadili Türkçe'dir» **diyerek bir ön yargı ile hareket etmiş ve bu doğrultuda bir sayım için örgütüne emir vermiştir. Türkiye'de yaşayan her kişinin ana dili Türkçe olarak kabul edildiğine göre, kırk milyon insanın hepsine** «Ana dilin nedir?» **sorusu neden sorulmuştur..? Öyle ya, Türkiye'de yaşayan kırk milyon insanın ana dili Türkçe oldu-**

ğuna göre sayım evrakında bu denli zaman ve para harcanarak ana dilin saptanması uğruna bir sütun konmasının gerekçesi nedir..?

2 — Sayın Erkovan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan bir milyon Çerkes'in ana dilinin Türkçe olduğunu savunurken hangi bilimsel esas ve bilgilere dayanmaktadır..? Bu hususları henüz bilmiyoruz, ancak, Agop Dilaçar'ın dünya dillerinde Çerkesçe'nin hangi dil gurubundan olduğunu gösteren T.D.K. yayınlarını, Ancyclopedie Larousse, Britanıca, Caxton v.b. uluslararası kaynakların Circassien, Caucasien maddelerinin incelenmesinde Çerkeslerin 1864-1903 yılları arasında Kuzey Kafkasya'dan ayrıldıkları, yalnız din birliğinden kaynaklanan bir anlayışla sırf halifenin ülkesi olduğu için Anadoluya yerleştikleri, ana dillerinin Çerkesçe olduğu, Türkçe ile uzak yakın hiçbir ilişkisinin olmadığı, Çerkesçe'nin İber-Kafkas dil gurubu içinde Baskça ve Gürcüce ile yakınlığı olduğu, günümüzde Kuzey Kafkasya'da Özerk Çerkes Cumhuriyet ve Bölgelerinde eğitim ve edebiyat dili olduğu gerçekleri ile karşılaşılır.

3 — Sayın Erkovan, sayım memurlarını eğitirken acaba hangi yöntemi öğretmiştir..? Eğer beyanlarındaki bilimsel tutarlılıktan yoksun yöntemleri öğretmişse, bu sayımlardan bilimsel olarak hiçbir yarar ummamak gerekir. Çünki bu denli mantık ve bilimden uzak yöntemlerle yapılmış bir genel nüfus sayımı gerçekleri yansıtmayan sakat doneler verecektir. Bu donelere dayanan Sosyo-Ekonomik ve bilimsel çalışmalar; her türlü kalkınma planlarına ilişkin uğraşılar sağlam bir temelden yoksun olacaktır. Kısacası, İstatistik, bir bilim dalı olduğuna göre Sayın Bakan'ın bilimi saptırmağa hakkı yoktur.

Ama, bilerek ve isteyerek bilimi saptırmak, böylece faşizan yollarla Çerkes halkının asimile edimesini sağlamak amaç ise, dünyanın hiçbir ülkesinde bu tür baskılarla bu amaca ulaşılamıyacağı gerçeğini hatırlamakta yarar vardır. Dağa taşa yazılan bir sloganı Sayın Erkovan öncelikle kendisine uygular ve «Titreyip kendine dönerse» Çerkes kökenli bir aileden geldiğini, Çerkeslerin ana dilinin Türkçe olmadığını ibretle görecektir.

Dünyanın hiçbir yerinde sonuca ulaşamıyan bu tür baskı yöntemlerinin, asimile hareketlerinin en kısa bir dönem içinde sona ermesi umuduyla...

sevindirici bir proğram

15 Kasım 1975 Cumartesi, saat 15.000... Ankara'da Kuzey Kafkas Kültür Derneği'nde anlamlı bir proğram sunulacak. Özdemir Özbay «Mitoloji ve Nart'lar» konulu konuşmasını yapacak. Hatam N. sunuş konuşmasında programı ve amacını açıklamaya çalışıyor.

Ama ne tam bir konferans, ne de bir forum. İddiasız, mütevazi bir konuşma, hatta bir söyleşi... Konuşmanın sonunda dinleyiciler merak ettikleri, açıklanmasını istedikleri konuları soruyorlar. Böylece konuşmacı ile dinleyici arasında yararlı bir diyalog kurulmuş oluyor. Kısacası alışılmamış bir düzenleme.

Derli toplu bir metnini sayfalarımızda bulacağınız bu konuşma ve program hakkındaki sorularımızı Hatam N. yanıtladı:

Yamçı — Böyle bir program bildiğimiz kadarıyle ilk kez düzenleniyor. Tam bir konferans görünümünde değil. Bir Forum niteliği de var sayılmaz. Acaba gerçekten böyle mi düzenlendi, yoksa kendiliğinden mi bu biçimi aldı?

Hatam N — Gerçekten sizin de belirttiğiniz gibi grup çalışmamızda ne tam bir konferans, ne de tam bir forum havası var. Ancak her ikisinden de izler taşımakta. Örneğin konferansta olduğu gibi bizim de bir konuşmacımız var. Ancak konuşmacının bitiminde teşekkür edip gitmiyor. Dinleyici sorularını yanıtlamaya çalışıyor. Buradaki konuşmacı-dinleyici tartışmasına da tam bir forum diyemiyoruz. Forum'un gerektirdiği yönetici, katılanlardan isteyenlerin konu ile ilgili görüşlerini belirtmeleri, bir karara bağlama gibi nitelikler yok. Biz bu şekilde konferans sözcüğünün dinleyiciler üzerinde yarattığını sandığımız soğuk havayı silmek, soru serbestisini getirmekle de konuyu daha anlaşılır ve dikkatle izlenir duruma getirmek istedik. Bilmem başarılı olabildik mi?

— Yamçı — Kuşkusuz se-

Yamçı — Kuşkusuz sevindirici bir program oldu. Başarılı olduğu da söylenebilir. Ama daha geniş bir dinleyici kitlesi önünde uygulanması daha yararlı olmaz mıydı acaba?

Hatam N. — Aynı özellikteki daha geniş bir dinleyici grubu sağlanabilse elbette daha yararlı olurdu. Ancak Derneğimizin önceki çalışma yıllarında yapılan konferanslarda konferans sonunda bir de güzel bir Çerkes düğünü yapılırdı. Salonun konuşmanın bitimine doğru dolmaya başlaması, geleneklerin birçoğunun yalnız düğün için geldikleri yolunda bir kanı oluşturmuştu bizde. Düğün seyretmek amacıyla gelse bile salonun dolması yararlıdır diye düşünecekler olabilir. Ancak konuşma sırasında gelenlerin sandalye çekme, hal-hatır sorma gürültülerinin dikkatleri dağıtması bir yana, yapılan düğün konferansın amaçladı-

ğı konuya ilişkin düşünce potansiyelini dağıtıp götürüyordu. Ayrıca Konferans olarak duyurulmuş ve kalabalık dinleyici grubu sağlamış bir deneyimizde yok. Doğrusu büyük bir salonun bir köşesine sıkışmaktansa, samimi salonumuzu doldurmak daha yararlı geldi bize.

Yamçı — Programı hazırlarken karşılaştığınız güçlükler oldu mu?

Hatam N. — Uzun süredir düşünülmesine karşın bugüne kadar gecikmemizin bizce tek bir nedeni var. Bir konuyu hazırlayabilir, sunabilir inancında olduğumuz çoğu arkadaşımızın daha eksiksiz, daha ayrıntılı sunma isteklerinden doğan bir kaçınma. Oysa biz eksik de olsa çeşitli konuların tartışılmasının yarar getireceği, daha iyiye, daha güzele gidebilmenin ancak böylelikle mümkün olabileceği inancındaydık. Bu konuda anlaşabildiğimiz gün çıktık karşınıza.

Yamçı — Bu program dizisinden neler bekliyorsunuz, ya da neleri amaçladınız?

Hatam N. — Doğrusu çok iddialı değiliz bu konuda. Ele aldığımız konuları en yararlı biçimde sunabildiğimizi, yöneltilen soruların karşılıksız kalmayacağını söyleyemeyiz. Ancak özellikle gençlerde gözlenebilen bir bilgi açlığı, bir bilgi edinme isteği kimi arkadaşlarımızın bu isteği eksiksiz olmasa da karşılayabileckeleri düşüncesi oluşturdu bu programı. Bilgi aktarmak yanında asıl amaç, karşılıksız kalan birçok sorumuzun, sorunumuzun olduğunu vurgulamaktadır. Böylece bilgi açlığı içerisindeki yetenekli arkadaşlarımızdan sorulara karşılık arayacak, bulacaklar çıkacak, amaca yaklaşılacaktır.

Yamçı — Yanılmıyorsam Dernek Yönetim Kurulu'nda veya Gençlik Kolunda bir üyeliğiniz yok. Bu programları düzenleme görevini hangi sıfatla yürüttüğünüzü sorabilir miyim?

Hatam N. — Sorunuzu ik önemli noktayı belirterek ya nıtlamak isterim. Biri bira özel gibi... Bugün derneğimiz de Yönetim Kurulu ile Genç lik Kolu arasındaki sevindiric uyum, ki, enerji potansiyeli li bilgi ve tecrübenin işbirliğ denilebilir, verimli sonuca ul şabilmenin etkin bir yönten olduğu inancındayım.

Öteki de şu: Bu dizinin h zırlanma biçimi özellikle A kara Derneğinde ilk örnek d ğildir ama yine de dernekl de genel olarak böyle bir al kanlığın varlığından söz mek zordur. Derneklerde nel olarak Yönetim Kuru rında görev alanların bü işleri yapma zorunluluğ bir kanı var. Oysa bu do bir anlayış ve yaklaşım ğil. Yönetim Kurulları bir derecede yöneticidirler, o nize ederler. Üyeleri görev dirirler, işbirliğini sağla Böylece verimli çalışmala kar ortaya.

Ben de Gençlik Kolu görev verdğii bir üye ol bu programı yürütmeye şıyorum.

MİTOLOJİ ve NARTLAR

yismeyl ö.

Nart destanları Kuzey Kafkasya'nın otokton halkı olan Çerkeslerin binlerce yıldan bu yana ürettikleri ulusal destanlar birliğinin adıdır.

Ulusların sinesinde derin izler bırakan doğal afetler, savaşlar, işgaller halkın dilinde uzun yüzyıllar söylene söylene günümüze dek ulaşırken, bir yandan da destan kalıbı ve biçimi içinde şekillenir. Kırgızların «Manas», Finlilerin «Kalavela», İran'ın «Şehname» si ve Oğuz Kağan, Ergenekon gibi Türk destanları, Alp-Er-Tunga adlı İskit destanı bu türden olanlardır. Bunlara Orta Amerika'da Maya uygarlığının İspanyol kültürüyle kaynaşmasından doğan Guatemala destanlarını da ekleyebiliriz.

Destanlara genel ve kısa bir bakıştan sonra Mythos ve Mythologia kavramlarını açıklığa kavuşturmak gereksinimini duyuyoruz.

Mythos: Grek dilinde söz veya öykü anlamına gelir. İlkel insan tarafından sırrı çözülemeyen doğa olaylarının ve evrenin insan dilinde şekillenerek söz haline gelmesiyle mythoslar kısa öyküler olarak doğmuş ve insanoğlunun hayal gücüyle süslenerek gerçek dışı bir özellik kazanmış ve gelişmiştir. Ancak eski yunancada söz anlamına gelen diğer iki deyim daha vardır ki, bunlar «Ephos» ve «logos»tur. Mythos'un öykü, masal anlamı yanında Ephos daha değişik kavramlar için kullanılır. Doğa ve evren sırlarının halk tarafından daha ustaca bir düzen ve ölçü içinde söylenmesi, okuyuşlar haline getirilmesi Ephos'u ortaya çıkarmıştır. Daha ölçülü bir düzen içerisinde anlatma çabası ise ozanların ortaya çıkmasında etken olmuştur. Bu nedenle de ozanın biçimli ve düzenli söyleyişini tanımlayan Ephos, giderek şiir, ezgi, destan anlamına gelmiştir.

Söz anlamına kullanılan bir üçüncü kavram Grek dilinde «Logos» sözcüğüdür. Logos deyimini daha çok doğa bilginleri kullanmıştır. Logos, Herak-

leitos'un deyimiyle «Gerçeğin insan sözü ile dile gelmesi»dir. (1) Daha başka bir söyleyişle gerçeğin «yasal» bir düzene sokularak anlatılmasıdır. Bu nedenledir ki batı dillerinde Lege, Lex, legal, loi deyimleri yasa ve düzen anlamında şekillenmiş ve yerleşmiştir. Mythos ne denli gerçek dışı ise, ne denli insanoğlunun yaratma gücüyle süslenmişse, logos da o denli kişinin hayal gücü dışında, gerçeğin ta kendisidir. Kısacası logos bilimdir. Mythos ile epos yakındır, dengeli bir biçimde kaynaşmıştır. Logos ise bu iki kavramdan uzaklaşarak doğa bilimine ad olmuştur. Logos greklerin «physiologoi» dedikleri bütün içinde fizik, kimya, matematik ve hatta coğrafya, tarih bilimlerine ad olmuştur. Bu bakımdan mythos ile logos gün geçtikçe birbirine zıt kavramlar olarak gelişmiş ve batı dillerine yerleşmiştir.

Burada şöyle bir soru akla gelmektedir. Gerçek olmayan mythos'la gerçek olan logos mythologie kavramında nasıl birleşmiştir?

İlk çağ Grek dilinde bulunan «mythologein» yani masal anlatmak fiili giderek destanları inceleyen, destanlar bilimi anlamına gelmiştir.

Destanların doğuşu ve konuyla ilgili deyimlere ilişkin bu açıklamadan sonra asıl konumuz olan Nart Destanlarına dönelim. Çerkes mythologie'sinin bütününü kapsayan Nart Destanları İsa'dan önceki çağlardan bugüne, Çerkes halkının dilinde, müziğinde, sanatında yer etmiştir. Başlangıcını tarih çağları içinde tam olarak saptamak çok zordur, ancak doğanın ve evrenin çözülemeyen sırlarının dile getirilmesi olan mythos'un, insan dilinin ve sözcüklerin ortaya çıkmasıyla başladığı dikkate alınırsa Nart destanlarının başlangıcı hakkında okuyucunun bir fikri olur kanısındayız.

Bu savımızı kanıtlayan bilimsel çalışmalar giderek artmaktadır. Örneğin; Abhaz bilimadamı A. Xaşba'nın araştırmalarından, destanlarda geçen yer isimlerinin saptanması ve bu yerlerde yapılan kazılar sonucu, destanların doğduğu çağlardaki Çerkes yaşam ve uygarlığını gün ışığına çıkaran belgelerin varlığı anlaşılmaktadır. Bu kazılarda destanlarda

adıgeçen, kullanıldığından söz edilen araç ve gereçlerin ortaya çıkarıldığı görülmektedir.

Gerçekte, halkın anonim sanat ürünü olan destanların başlangıcını zaman birimi olarak, kronolojik olarak saptamak olanak dışıdır. Akademi üyesi İ. A. Orbeli'nin bir halk destanının tarihinin saptanması konusundaki şu sözü ilginçtir: «Destan biçiminde yazılan halk yapıtının tarihini saptamak, suyunu tuzlu bir denize akıtan bir ırmağın, tuzluluğuna, rengine ve akışına göre incelenerek küçük bir su halinde doğduğu, yeryüzünde ilk görüldüğü çağa kadar izlenmesinden daha zordur.» (2)

Bütün bu zorluklara rağmen metinlerde geçen kimi olaylar o destanın doğduğu çağlar hakkında yaklaşık olarak bir bilgi verebilmektedir. Örneğin; Nart Tlepş'in bizans sarayına silah yapıp hediye etmesi öyküsü, bu destanın İsa'dan sonraki çağlarda Çerkes halkı arasında söylenmeye başlandığını kanıtlamaktadır.

Çerkes halk destanlarına ad olan «Nart» sözcüğü hakkında da kısaca bir açıklama yapmakta yarar vardır. Kuzey Kafkasya'da konuşulan Adığe diyaleğinde ne: göz, tın veya ten : vermek anlamına gelir. Abhaz veya Abazin dillerinde de vermek fiili aynı kökendendir. (yıs-tep : ona veririm, a-te-re : vermek fiili.) Ne : göz ile tın : vermek fiili mastarının birleşmesinden oluşan netın veya nertın : göz vermek veya gözünü veren, gözünü budaktan esirgemeyen Çerkes mitoloji kahramanlarına ad olmuştur.

Nart deyiminin etimolojik incelemesi bizi bir başka gerçeğe götürür. Bilindiği gibi Çerkes olmayan kimi araştırmacılar Nart destanlarının Çerkes orijinli olamayacağını, Kafkasya'ya dışarıdan gelme olabileceğini, özellikle Moğol, İran veya Alan asıllı olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Bu savı kanıtlamak için de Nart kahramanlarının isimlerinin bugün yaşayan Çerkes şivelerinin hiçbirinde bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu görüş tam anlamıyla gerçekçi olmayan bir temele dayanmaktadır. Nart kahramanlarının isimleri kimi Çerkes ailelerinin ismi olarak bugün bile yaşamaktadır. Örneğin; Nartokue, Nas-

renıkue v.b. Nart destanlarının Çerkes orijinli olmadığı savında direnenlerin başında Prof. George Dumézil gelmektedir. Dumézil «mythe et Epopee» adlı yapıtının önsözünde ve 441. sayfadan başlayarak Nart'lara ayırdığı «Charpitre Premier — Les Nartes» adlı bölümünde Hint-Avrupa ulusları grubundan saydığı Osetleri ki İran veya alan asıllı kabul etmektedir) kaybolmuş bir Hint-Avrupa ulusunu yeniden bulmuşçasına batı dünyasının gözünde büyümek, kendisine bir kahraman edası vermek amacıyla ortaya atmıştır. (3) Yalnız Nart sözcüğü değil, Nasrenjak'e, Badinokue, Peterez gibi kahraman isimlerinin tek tek etimolojik açıklamalarında bu savın ne denli çürük olduğu ortaya çıkacaktır. Biz burada bu tartışmalara girmekten kaçınacağız. Bu tür yanlış yaklaşımlara ünlü Çerkes filologu Hadağatle Asker'in Nartlar adlı 7 ciltlik ünlü yapıtının akademiye sunuş yazısında inandırıcı bir biçimde cevap verilmiştir.

Bu büyük yapıt Hadağatle Askerîin sistemli çalışması sonucu tamamlanmıştır, 7 ciltlik bu bütün, önsöz, konuya giriş, yayın kuralları, metinler, şarkı melodileri, Pşınatl'ler (notasyıla birlikte), destanların derlenişinde dinlenen anlatımcılar ve şarkıcılar, anılar ve sona eklenen bir sözlükten oluşmaktadır. Çerkesçenin Adığe diyalektinin çeşitli şivelerinde söylenen destanlar aslına sadık bir biçimde 1946-1971 yılları arasında derlenmiş ve Maykop Adığe Bilimsel Araştırma Enstitüsü tarafından basılmıştır.

Destanlarda ana unsur insan yaşamını daha mutlu, daha renkli kılacak olan insan sevgisini dile getirmektir. Batı dünyasında hümanizmin edebiyata ve sanata yansıdığı yeni çağın başladığı yılları göz önüne alacak olursak Çerkes yaşam ve edebiyatının yüzyıllar öncesi hümanizme yönelik oluşu gerçeğini ortaya koyar. Bu bir yerde ulusumuzun tarih süreci içinde uygarlık düzeyi ve ölçüsünü de göstermektedir.

Nart destanlarında göçebelikten tarıma, yerleşik, uygarlığa geçiş izlerini bulmak çok kolaydır. yarı tanrı, yarı insan olarak nitelendirilen destan kahramanlarımızda üretim ve tüketim kollektiftir.

Nart Tlepş'in orağı bulması öyküsü Çerkes halkının yerleşik uygarlığa ve tarıma geçiş süreci açısından çok önemli izler taşımaktadır. Destan metinlerinde, Nartların tahtadan yapılmış sabanlarla toprağı işlediklerini, meyve, üzüm yetiştirdiklerini, şarap (Saneps) yapımını ve arı yetiştirmeyi bildiklerini öğrenmekteyiz. Yine destanlardan Nart'ların ateşi bulmaları, (özellikle Nasrenjak'e ve Sosrıkue ile ilgili öykülerden) çeliğe su vermeleri, madeni silahlar yapmaları bir toplumun maden çağı uygarlığına geçişi bakımından büyük anlam taşımaktadır.

Ulusumuzun antik çağlardan bu yana tüm sanat verilerini aydınlığa çıkaracak olan Nart destanlarına ilişkin çalışmalar süregelmektedir. Kafkas dilleri uzmanlarından P.K. Uslar 1865'lerde «Nart destanlarının derlenip yayınlanmasının çok gecikeceği, bunun dünya uygarlığı için büyük bir zaman kaybı olacağı»nı ileri sürmüştür. (4) Yüzyıl sonra bu bilimadamının arzusunun sayın Hadağatle Asker tarafından kısmen de olsa yerine getirilmiş olması geç te olsa ulusal sanatımız açısından mutluluk verici bir aşamadır. Hadağatle Asker'in uzanamadığı anadolu bozkırına serpiştirilmiş ve kendi yalnızlığına terkedilmiş Çerkes köylerinde hala anlatılan diğer destanlarımızı toplayacak yeni araştırmacılarımızın pek yakın bir sürede yetişmesi umuduyla sözümüzü bağlayalım.

---

(1) Azra Erhat, Mitoloji Sözlüğü Önyazısı

(2) İ.A. Orbeli, Davit Sasunsky (Davit de Sassoun) Armiyansky Narodny Epos Erevan, 1939, Str. 9, Piredisloviye

(3) Georges Dumésil, Mythe et Epopée, L'Ideologie des Trois fonctions dans les Epopées des Peuples indo-Européens Grenoble, 1968, Bibliotheque des Sciences Humaines, éditions Gallaimard.

(4) L. Zagursky Predislovijek Stochin P.K. Uslara «Drevnejchye skazanija a Kavkaza» Tibilisi, 1881 Str. V

bölük pörçük

psemıt

Bir arkadaşın vardı Fakülte son sınıftayken. Ancak bir yıl önce tanışabimiştin. Aynı okulda birlikte olduğunuz yılların beşincisinde, adı soyadı verilerek Çerkes olduğu söylenmiş ilgilenmen gereği üzerinde durulmuştu. Kim olduğu, ne olduğu sorunu «Babam Çerkes» diye yanıtlamıştı. Annesi de Çerkesti. «Peki sen nesin» diye bir kez daha üsteledığinde kendisinin de Çerkes olduğunu söyleyivermişti. Ürkek... Çekingen...

Kışın karlı soğuk günlerinde kantinde birlikte çay içmiş, ılık bahar günlerinde Fakültenin geniş bahçesini birlikte adımlamış, sıcak yaz günleri gölgeliklerde, çimler üstünde birlikte beklemiştin ders saatlerini. Birlikte olduğunuz saatler, günler, haftalar, aylar boyu hep tek konuydu konuştuğun. Üzerinde düşündürmeye çalıştığın. Kimi gün seni onaylar görünmüş, sevinmiştin kendini buluyor diye. Kimi günlerde kendisinden, senden çok, kendisini yok etmek isteyenlere hak veren görüşler ileri sürmüştü. O anlarda küfrü basıp ayrılmamak için zor tutmuştun kendini.

Bu ilişki son şubat tatili dönüşüne dek sürmüştü. Tatil dönüşü arkadaşın sağ yüzük parmağında bir alyans parlıyordu. Üç-beş gün yaklaşamamıştı sana. Bir gün kantinin tam kapısında karşılaşmıştınız. Sormuştun. Ezik, ürkek, Çerkes olmadığını söylemişti nişanlandığı kızın.

Bin dokuz yüz yetmişbeş yılı ilk yaz günlerinden biri... Ama sıcak mı sıcak. Ankara sıcağı... İstanbul'dan gelmiş bir arkadaşın, kendisiyle birlikte bir hemşeri evine gidip gidemiyeceğini soruyor sana. Kendi köylerinden olan iki kardeş varmış Samanpazarı yakınlarında oturan. Ağabey bir partinin gençlik kuruluşunun etkili üyelerindenmiş. Yanınıza iki kız arkadaşınızı da alıp bir Çerkes ziyareti yapmaya yollanıyorsunuz. Eski-yeni yapıların karmaşasında, sora-sora buluyorsunuz evi. Kızkardeş açıyor kapıyı. Çerkes olduğunuzu, ziyaretinizin nedenini öğrendiğinde aydınlanıyor yüzü. Çerkesce şakıyor bülbül gibi... Komşularla ortaklaşa kullanılan avludaki, yine ortaklaşa kullanı-

lan çeşmeyi geçip evin tek odasına giriyorsunuz. Düzen, temizlik olduğu gibi bir Çerkes köy evini anımsatıyor sana. Ağabey yok evde. Kız da öğrenciymiş Fakülte son sınıfta. Duvarları dolaşan gözlerin, bir yerde takılıp kalıyor ve sızlıyor yüreğin. Tarkan'ın yağlıboya resmi kurt'u ile boy vermişti orada. Aslında hazırlıklı idin, alıştırmıştın kendini bu tip şeylere. Ama yine de... Deşiyorsunuz kimi konuları alacağın yanıtları az çok bilerek. Sonunda kız gururla, tüm çabaların bir «gurur ve şuur» için olduğunu söylüyor bir çırpıda. Düşünüyorsun öz onur, öz bilinç yoksunluğunu, sözünü ettiği «gurur ve şuur» da mı bulduğunu sanıyor diye...

Bir başka gün bir genç kızı bulursun bir kız arkadaşınla. Fakülteye yeni başlayan Çerkes kızı, ağabeylerinin yakın arkadaşlarının tersine Çerkeslerin Ulus omadığı, bir Ulusun boyu olduğu görüşündedir. Açarsınız konuyu tartışırsınız enine boyuna. Anlamaya çalışırsın kızı, görüşleri karışıktır oldukça. Çerkesler hakkında söyledikleri, Türkiye'de Türk'ün dışında herkesi yok sayanların görüşü iken, bu görüşün gerçek savunucularından nefret ettiğini de söylemektedir. Öte yandan Türkiye'nin kalkınmasına getirdiği çözümlerde Çerkesi, Çerkes kabul edenlerin çözümlerine yaklaşmaktadır. Saatler boyu süren tartışmalar, kimi zaman bağırma çağırmalar sonucunda elle tutulur bir yarar sağlayamazsın. Ama umut yürümüştür yüreğinden damarlarına. Arayış içindeki güzel genç kız, bulacaktır doğru yolu...

Toplumun aydın kesiminde yer almaları gereken böylesi kişilerin kendilerine bu denli yabancılaşmalarının nedenini düşünüyor, hep düşünüyorsun. Neden?... Neden?... Doğaya aykırı değil miydi insanın kendinden çok başkalarını düşünmesi? Kendi yararından çok başkalarının yararına çalışması? Öyleyse bunlar bu kurala neden, nasıl aykırı olabiliyorlardı? Ve bir gün bulduğunu sanıyorsun Hacettepe kütüphanesinde. Amaç birliği, inanç birliği ettiğin, aynı duyguları paylaştığın bir kız arkadaşınla ders çalışırken. Dersi sık-sık bölen konuşma, tartışma, kimi dergileri gözden geçirme aralarından birinde şu tümcesini okuyorsunuz, Adnan Binyazar'ın: «Demek ki insan'ın en doğal hakları karşısındaki dirençsizliğinde bile başka ağızlarla konuşanlara inanmanın bilinçsizliği vardır.» (1)

---

(1) Varlık dergisi, Mayıs 1975

bir çağrı üstüne

İstanbul Kafkas Kültür Derneği, ressamlarımızın, Çeskes kültürünü çeşitli incelik ve zenginlikleriyle yansıtan seçme tablolarıyla katılacağı bir RESİM SERGİSİ düzenlemeye karar verdi.

Kendi sorunlarına yönelmek yerine yalnızca içinde bulundukları toplumların ulusal sanatlarına katkıda bulunan ünlü nice soydaşlarımızdan sonra alınan bu karar toplumca varılabilen önemli bir aşama olarak değerlendirilmelidir.

Kararı duyuran çağrıda «her kuşaktan amatör ve profesyonel ressam hemşehrilerimizin en büyük sayıda ve en büyük ölçüde içtenlikle katılmaları» nın önemi belirtilmektedir.

Ressamlarımıza yapılan bu çağrı, geçici muhaceret hayatı yaşayan Çerkes Ulusu'nun, kendi yeteneklerini ve olanaklarını artık kendisi için kullanmaya yöneldiğini göstermesi bakımından anlamlı, umut verici ve öteki sanat dalları için de örnek bir girişim sayılmalıdır.

Bu girişimi öneren, Yönetim Kurulu adına düzenleme görevini üstlenen ressam ve Sosyoloğ Orhan Alpaslan konuyla ilgili olarak yaptığımız görüşmede, kendilerini böyle bir çalışmaya yönelten nedenleri şöyle özetledi:

Klütürümüzü ve sorunlarımızı resimle de anlatmayı artık benimsemeli ve denemeliyiz. Ne denli güçlü olursa olsun, daracık bir alana sıkıştırılmış ve gelişme fırsatı verilmemiş dilimizle, hatta en gelişmiş bir dille bile yeterince anlatılıp duyurulamayan nice duygular, düşünceler, sorunlar resimle daha iyi ve daha yaygın biçimde dile getirilebilmektedir. Resim enternasyonal bir dildir.

Muhacerette grafik sanatlar karşısındaki durumumuzu belirlemeye çalışmamız yararlı olacaktır. Kendi sorunlarımızı dile getirmemiş olmasına rağmen dün bizden oldukları bilinen sanatçılarımız vardı. Bugün de var, hep olacak da... Toplumsal bilinç ve saygınlık kazanmada sanatçıların önemli rolleri unutulmamalıdır.

Bu tip uygulamalar yetenekli hemşehrilerimizi daha çok ortaya çıkarabilecek ve özendirebilecektir.

Sergi gerek kendi toplumumuzda, gerekse kamu oyunda bir diyalog aracı olabilecektir. Daha çok bir araya gelmemize yardım edecektir. Toplu haberleşmenin etkin yollarından biri olmaktadır bu tür sergiler. Hem de yalnız sözde değil, özde de yarar üretebilen etkin bir yol. Bir de gerek Derneğimize, gerekse sanatçılarımıza mad-

di bir yarar sağlayabileceği yolundaki umudumuzu belirtmeliyiz bizi bu sergi girişimine götüren nedenler arasında. Daha da önemlisi varlıklılarımızdan çeşitli kültürel faliyetler için para isterken bunun karşılıksız istenmediğinin bir sembolü olacağını söylemeliyiz.

Sergiyi oluşturan etkenlerin açıklanmasından sonra şimdi de Yönetim Kurulu'nca yayınlanan duyurudan (KOŞULLAR) bölümünü aynen aktararak somut bilgiler sunalım :

1. Sergi önce İstanbul'da açılacaktır. Geleneksel bir açılış törenini müteakip en az bir hafta, en çok üç hafta ziyarete açık bulundurulacak ve burada alınacak sonuç ve zaman koşullarına göre aynı sergi başta Ankara olmak üzere en az üç veya daha fazla yerde tekrarlanacaktır.

2. Sergi için hazırlanacak eserlerin İstanbul merkezine son gönderme veya bzizat teslim tarihi 1 mart 1976 olarak saptanmış olup çalışmalara bu tarih gözetilerek bir an önce başlanması gereklidir.

3. Sergiye her yaştan, her yöreden amatör veya profesyonel hemşehrilerimizden her isteyen dilediği sayıda eserle katılabilecektir. Sergide profesyonel ressamlarımıza, amatör ressamlarımıza ve 6-15 yaşları arasındaki genç sanatkârlarımıza ayrı bölümler ayrılacaktır.

4. Eserlerin yapımında yağlı boya, guvaj, sulu boya, mum boya, çini mürekkep, kara kalem, gravür ve yapıştırma tekniklerinden dillenen yol seçilebililecektir. Yalnız çalışma zemini olarak tuval(bez), kumaş, ipek duralit, fırınlanmış tahta, kalın resim kâğıdı, fon kartonu ve madeni levha gibi geleneksel zeminler işlenmeli, cam ve benzeri kolay kırılan ve bozulan malzemeden kaçınılmalıdır. Boyutlar yönünden bir kısıtlama öngörülmemiş olmakla birlikte 25 x 25 cm.. den daha küçük yüzeyler kullanılmamasında pratik yarar vardır.

5. Konular; genel tema'sı KAFKAS KÜLTÜRÜ'nün çeşitli zenginlik ve inceliklerini renk, çizgi ve şekillerle dile getirmek. Resim diline ve genel olarak grafik sanatlarla anlatıma büyük bir yatkınlığı olmasına karşı kültürümüz henüz kendi fırça ve kalemlerimizin değmediği binbir zenginlikle doludur. Sonuç olarak yapılacak tabloların gerek tek tek seyredilmesinde, hep bir arada bakıldıklarında öncelik ve özellikle kültürümüzün kendine özgü gücünü, duygululuğunu ve inceliklerini yansıttıklarını görmek ortak dileğimizdir.

bir gün gelir... muhaceret şiirleri

GURBETÇİLER

Bizki en büyük gurbetçiyiz
yazımızı böyle yazmış ulu tanrı
bizki çok uzaklarda
        çok yakınlarda
bir şeylere hasretiz
biz Çerkesiz
bölmüş saadetimizi çizgileri yurtların
biz Çerkesler ayrı ayrı kalmışız
prene dağlarında susmuş mitralyöz
gökte kuşların kardeşliği,
            yerde kurtların
bizki en büyük gurbetçiyiz
yazımızı böyle yazmış ulu tanrı
biz, uyumuş kalmışız. Rahat, emin
«Bitsin gayrı» deyip ayrılıklara
çağrısına uysak gayrı memleketin

hapae e

Yeryüzünde
Yiğitçe, yüreklice
Ulusal direnişler var...
Ira, Frelimo, Hele,
Hele, kardeş halkımız Bask'laı
Bencillik değildir
Hiç te fantezi değil,
Büyük bir ülkü için
Kişiler var,
Kadınlar, çocuklar, kızlar...
Erkekler var,
Büyük bir ülkü için
Kendi yaşamından
Vaz-ge-çe-cek
k a d a r......
Ulus'um
Uyutulman
Kendi yazgın değildir.
Vakit çabuk geçiyor
Köprülerin altından
Çok sular akar,
Kendiliğinden uyanana kadar...
Uyan, aç gözlerini
Nereye vardı bak, uluslar...
Evet,
Duygulanmak değildir
Hele, hiç de fantezi değil,
Sahip olmak
Halkın haklarına.
Ulus'um,
Uyan,
Çağıdır uyanmanın
Çağıdır
Ezilen halkların,
Eriyip bitmemeye
Çok az zamanın var...

Yismeyl Ö.

ELLER

Ellere bağlandı
Sevgin
Hayalin, düşüncen
Senden çalındı gündüz ve gecen
Hep eller konuştu senin yerine
Yabancılaştın kendi öz diline
Hep sen yürüdün yalınayak
Elleri zirveye çıkarttın
Sırtında taşıyarak.
Eller komut verdi, sağa sola döndün
Yürüdün, koştun...
Eller marş söyledi
Sen coştun.
Sen ağladın
Elleri güldürdün.
Elleri yaşatmak için sen öldün.
Daha ne kadar sürer ellere bağlılık?
Daha ne kadar çekilir elden aşağılık?

Bezeroko K.

Çerkesin
Çerkesliğe dönüşü,
Gittikçe büyüyüşüdür bu
Ekinlerin...
Gözler daha keskin
Ve
Görüntü
çok net bu kez.
Bu meydan bizim.
Bu oyun
Bizden olmalı.
Ve
sesimiz
Alabildiğine uzanmalı.
Bu kez
Konuşmalıyız.
Günüdür.
Yazmalı
        Bağırmalı
                Anlatmalıyız.
Gülüyor güneşe
Çocuklarımız.
Güneş de
Çocuklarımıza.
Umut
    Sivri
        Ve keskin.
Öfke,
    Yönlü,
        Derin.
Girişmeliyiz biyol.

Karden.D

ünlülerden seçmeler

SANDOR PETOFİ
1823 - 1849

Büyük bir ozan değilmi Petöfi!.. Hem öyle ki yirmialtı yıl gibi kısacık bir yaşam sürecinde ölümsüzleşebilmiş; «Macar yazınının hem en ulusal hem de en uluslararası bir ozanı» olabilmiş. Yüzellinci doğum yıldönümünü yine ona vermiş Macar Ulusu, 1973 yılını «Petöfi Yılı» ilan etmiş.. Uluslararası yüceliği de tüm dünyada kutlanarak vurgulanmış Unesco'ca..

Koskoca bir ozan Petöfi, dünyada ezilen, hakkını alamayan ulus kaldığı sürece, dipdiri gepgenç kalacak koskoca bir ozan. Yaşadığını yazmış, yazdığını yaşarken savaş alanında ölümle buluşmuş yiğit bir ozan... Özgürlüğün, bağımsızlığın, eşitliğin kavgacı ozanı... Ozan kardeşlerine ve uluslara seslenişini sunuyoruz, saygıyla...

ondokuzuncu yüzyıl ozanlarına (*)

Hemen tellerini zımbırdatmasın
Herkes hoppaca bundan böyle
Büyük bir görev yüklenmekte artık
Eline bir lir alan kimse.
Kişisel acı ve sevinçlerinden
Başka bir şey dile getirmiyorsan
Hiçbir anlamın yok demektir dünya için
Bu kutsal çalgıyı bırak o zaman.

Çölde göç etmekteyiz bizler de
Tıpkı Musa ve kavmi gibi

İzleyen o ateş sütunu
Kılavuz diye tanrının gönderdiği.
Halkları Kenan ülkesine
Götürsünler diye bu çağda
Ateş sütunluğu görevini
Tanrı yükledi ozanlara.

İleri hep birden ozanlar, ileri
Halkla birlik ateşi ve suyu aşın
Lanet olsun artık düşürenlere
Elinden bayrağını halkın.
Lanet, tembellik ya da korkudan
Dökülüp yolda kalanlara
Halk terlerken, savaşırken, acı çekerken
Gölgede yan gelip yatanlara.

Yalancı yalvaçlar ortaya çıkıyor
Alçakça, haince, «duralım» diyen
Adanmış topraklara varıldı diye artık
Durmak gerektiğini ileri süren.
Yalan, alçakça bir yalan bu
Yakıcı sıcaklar altında aç, susuz
Ve umutsuz sürünüp duran
Milyonlarca insan reddeder bunu.

Bolluk sepetinden herkesin
Eşit pay alabildiği gün
Hak hukuk masasında herkesin
Eşitçe yer aldığı gün
Uygarlık güneşinin her evde
Pencereleri ışıttığı gün
«Duralım» diyebiliriz ancak
Kenan ülkesine varılmıştır çün.

O güne değin dur durak yok
Habire savaşmak, vuruşmak gerek
Ve bütün bu çabalarımıza belki yaşam
Hiçbir ödül de vermeyecek.
Ama güzel ve tatlı bir öpücükle
Gözlerimizi kapayacak ölüm
Ve çiçekler içinde toprağa girip
İpek yastıklarda uyuyacağız tüm.

ulus türküsü (*)

Kalk Macar! Yurt seni çağırıyor
Bugün vakit, yarın geç
Tutsak mı yaşayacağız, özgür mü?
Sorun bu. Karar ver, seç!

And içiyoruz, evet and içiyoruz
Macarlar tanrısı adına
Bundan böyle hiçbir zaman
Tutsak olmayacağımıza.

Şimdiye dek tutsak olduk
Atalarımız lânetlendi.
Özgür yaşayıp göçtü onlar
Tutsak toprakta sızlar kemikleri.

....

Ölmek gerektiğinde ölmekten korkan
Alçak ve rezilin teki
Yaşamayı kendi yurdundan
Daha üstün tutan kişi.

....

Zincirden daha parlaktır kılıç
Daha iyi süslese gerek kolları
Oysa yine zincir taşıyoruz biz.
Verin bakalım haydi eski kılıçları.

....

Yükselip sevilecek yeniden Macar adı
Bulacak yine eski ünü, kıvancı
Sileceğiz işte şu ellerimizle
Yüzyılların buladığı utancı.

....

Gömütlerimizin yükseldiği yerde
Saygıyla eğilecek torunlarımız
Ve okunan kutsal yakarılarla
Yeniden onurla anılacak adımız.

And içiyoruz, evet and içiyoruz
Macarlar tanrısı adına
Bundan böyle hiçbir zaman
Tutsak olmayacağımıza.

(*) Sandor Petöfi : Tahsin Saraç'ın Türkçesiyle